

Anna Miodyńska
Piotr Knaś
Sebastian Wacięga

Diagnoza obszaru sztuki w Krakowie

Raport z badań pilotażowych w Krakowie

REGION
ROZWÓJ
REFLEKSJA

(...) *ogromną rolę w kształtowaniu statusu sztuk wizualnych mają odbiorcy, ich kompetencje, potrzeby związane z obcowaniem ze sztuką. To właśnie te czynniki, o czym często się zapomina, decydują przecież o tym, czy sztuka jest komukolwiek potrzebna, czy się ją kupuje i kolekcjonuje, a co za tym idzie – jak wiedzie się osobom, które ją tworzą, i czy tworzą one kategorię uznawaną za istotną w polityce kulturalnej państwa oraz samorządów.*

Z raportu *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce – stan, rola i znaczenie. Najważniejsze ustalenia badawcze*[1]

[1] Marek Krajewski, Filip Schmidt, *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce – stan, rola i znaczenie. Najważniejsze ustalenia badawcze*, Warszawa 2016, s. 4.

Wstęp

Celem diagnozy jest opracowanie wytycznych i rekomendacji dla Miasta Krakowa do stworzenia Programu dla Sztuki. Wypracowanie takiego dokumentu zostało ujęte w zestawie działań zorientowanych na wzmocnienie sektora kultury pn. Kultura Odporna. Diagnoza ma być punktem odniesienia dla Miasta w kierunku wdrażania polityk wzmacniających pole sztuki i wspierających jego różnorodność. Przedstawienie niniejszego raportu z analizą obszaru sztuki wizualnej wraz z załącznikiem – ma być punktem wyjścia do wypracowania założeń Programu dla Sztuki. Wytyczne to bardziej ogólne wskazania określające obszary strategiczne, sposoby działania, możliwe rezultaty oraz kontekst działań w ramach programu, a rekomendacje to ukonkretnione propozycje określające, kto i w jaki sposób powinien podjąć uzgodnione i zdefiniowane działania oraz projekty. Zarówno wytyczne, jak i rekomendacje (umieszczone w propozycji założeń Programu dla Sztuki) są wynikiem przeprowadzanych badań i konsultacji z interesariusz(k)ami Programu dla Sztuki, czyli posiadają uzasadnienie wynikające z realizacji diagnozy (umieszczonej w niniejszym raporcie).

Projekt badawczy został zrealizowany w formie warsztatów partycypacyjno-diagnostycznych (3 warsztaty) i wywiadów eksperckich (13 wywiadów) oraz wspomagająco w formie analizy dokumentów zastanych.

Obszar sztuk wizualnych – punkt wyjścia

W obszar sztuk wizualnych wchodzą następujące dyscypliny artystyczne i aktywność artystyczna: malarstwo, rysunek, grafika, rzeźba, ceramika, fotografia, rzemiosło i architektura, sztuki performatywne, sztuki konceptualne, projektowanie tekstyliów, sztuki stosowane (wzornictwo przemysłowe, projektowanie graficzne, projektowanie mody, projektowanie wnętrz i sztuka dekoracyjna), wideo (videoart) i sztuki audiowizualne, a także w dużej mierze intermedia.

W ramach obszaru sztuk wizualnych działają **osoby następujących specjalizacji**:

- artystki i artyści (również osoby zajmujące się powiązaną ze sztukami wizualnymi działalnością artystyczną i kulturalną);
- kuratorki i kuratorzy;
- krytycy i krytyczki (również badacze i badaczki);
- menedżerowie i menedżerki (również właściciele firm, osoby prowadzące fundacje, stowarzyszenia, galerie, agenci artystyczni itp.);
- specjalistki, eksperci, osoby zawodowo aktywne w obszarze sztuk wizualnych lub w związku z istnieniem obszaru sztuk wizualnych (np. konserwatorzy sztuki);

- edukatorzy i edukatorki, instruktorzy i instruktorki, nauczyciele i nauczycielki (również przedstawiciele akademii);
- urzędnicy i urzędniczki (również decydenci);
- mecenasi i mecenaski / fundatorzy i fundatorki (marszandzi i kolekcjonerzy);
- przedstawiciele organizacji i instytucji.

Dodatkowo należy wskazać **odbiorców(-czynie) i uczestników(-czki) działalności kulturalnej związanej z obszarem sztuk wizualnych** oraz **osoby nieprofesjonalnie lub niezależnie zajmujące się sztuką** bądź rozwijające swoje kompetencje w ramach profesjonalnych zajęć z zakresu tworzenia sztuki.

W obszarze sztuk wizualnych działają podmioty reprezentujące sektor publiczny, prywatny, pozarządowy, a także podmioty niezależne zajmujące się działalnością w obszarze sztuk wizualnych z pozycji pozaformalnej, obywatelskiej. **Duża grupa artystów(-tek) i innych przedstawicieli tego obszaru jest aktywna wyłącznie na własny rachunek (jako freelancerzy / freelancerki, osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą lub utrzymujące się z umów cywilnoprawnych)** i nie ma stałych (etatowych) źródeł dochodu, co stanowi ważną specyfikę tego pola. **Status artysty nie jest w Polsce prawnie uregulowany**, dlatego wszystkie szacunki liczby artystów i artystek (jako ważnego wskaźnika wielkości pola sztuki) mają charakter przybliżony. Można włączyć do rachunku przede wszystkim grupę artystów i artystek utrzymujących się w głównej mierze z własnej działalności twórczej oraz grupę, dla której aktywność twórcza jest działalnością dodatkową – są np. pracowni(cz)kami uczelni, nauczyciel(k)ami, edukator(k)ami, urzędni(cz)kami, zajmują się prowadzeniem organizacji pozarządowych, prowadzą działalność zawodową z wykorzystaniem kompetencji twórczych. Z tego powodu pole sztuk wizualnych ma bardzo

nieostre granice. W szerszym kontekście obszaru sztuk wizualnych można wyszczególnić kilka kluczowych **sfer aktywności**:

- współczesna działalność artystyczna i twórcza (artyści, grupy artystyczne, kolektywy);
- animacja społeczno-kulturowa i aktywizm oparte na twórczości wizualnej i języku sztuki (artyści, animatorki, aktywiści, organizacje pozarządowe i społeczne);
- nieprofesjonalna działalność artystyczna i twórcza (lokalne instytucje kultury, instruktorki i edukatorki);
- niezależna działalność artystyczna i twórcza (niezależne obiegi sztuki, w tym działania takie jak art brut, street art, public art, eko art);
- kształcenie się na kierunkach artystycznych i działalność tzw. akademii (pedagodzy, ekspertki, badaczki);
- działalność sektorów kreatywnych (firmy/ organizacje współpracujące z artystami, miejsca pracy);
- rynek sztuki i działania zlecone artyst(k)om (handel dziełami sztuki, galerie, marszandzi, doradczynie inwestycyjne, agenci artystyczni);
- prezentacje sztuki, wystawy, targi, festiwale (galerie, muzea, kuratorki, twórcy);
- ochrona dziedzictwa sztuk wizualnych (budowanie kolekcji, ochrona pracowni artystycznych, dokumentacja i archiwum sztuk wizualnych, wystawy przekrojowe, wydawanie publikacji);

- edukacja artystyczna w ramach edukacji kulturowej, działalności kulturalnej i placówek edukacyjnych (twórcy, edukatorki, kuratorki);

- krytyka sztuki.

Osoby aktywne w obszarze sztuki bardzo różnie określają jej granice, zakres podejmowanych w jej dziedzinie działań i przypisują innym aktorom bardzo różne walory. Można wskazać, że dla części osób kluczowa jest kwestia statusu artysty i kwestia **twórczości jako niezwykle autonomicznej i niezależnej aktywności** o autotelicznych wartościach. Inne osoby skupiają się na **społecznych obiegach sztuki** i związkach sztuki z komunikacją społeczną, działalnością na rzecz społeczności. Jeszcze inni sytuują **sztukę w obrębie gospodarki kreatywnej** i uznają ją za „rzemiosło", na które jest popyt i klient.

Dlatego analizując obszar sztuki z perspektywy Miasta, zleceniodawcy diagnozy, możemy mówić o pojęciach takich jak:

- „Ekosystem sztuki" – relacje i powiązania pomiędzy osobami i podmiotami aktywnymi w obszarze sztuk wizualnych. W tym znaczeniu interesujący jest zbiorowy podmiot nazywany „Miastem", wchodzący w relacje i powiązania z innymi osobami i podmiotami w funkcji facylitatora procesów rozwojowych, koordynatora programów merytorycznych i mecenasa dla projektów artystycznych/ artystów i artystek. **Interesująca jest jego rola i wartościowy dla podmiotów kierunek wytyczonych działań na rzecz pielęgnowania różnorodności ekosystemu sztuki**.

- „Pole sztuki"[2] – rozbudowany, skomplikowany system instytucji sztuki, pole pełne napięć i zależności wiążących działania artystyczne ze światem społecznym. Obszar sztuki to w pewnym sensie autoteliczny, autonomiczny system, wytwarzający własny zestaw reguł, norm

[2] Odwołanie do teorii pola przedstawionego przez socjologa Pierre'a Bourdieu.

i aktywności, pozostający w relacji z otoczeniem – odbiorc(zyni)ami, partner(k)ami, mecenas(k)ami, kolekcjoner(k)ami, reprezentant(k)ami władzy. **W tym znaczeniu interesuje nas podejmowany często przez twórców problem autonomii artystów w kontekście nawiązywania partnerstwa z Miastem i współpracy dla rozwoju sektora, pola sztuki lub samego Miasta**.

„Sektor sztuk wizualnych" – można go postrzegać w kontekście zagadnień ekonomicznych (nie tylko w znaczeniu kwestii rynkowych lub komercyjnych). **W tym znaczeniu interesuje nas temat rynku pracy dla artystów i innych osób związanych z sektorem**; powiązań sztuki z gospodarką (zagadnienia rozwoju społeczno-gospodarczego, przemysłów kreatywnych, gospodarki wiedzy, innowacji); rozwoju jakości życia i dobrostanu społecznego w mieście (jakość wspólnej przestrzeni, dostępność usług kulturalnych, wsparcie obywatelskich i społecznych inicjatyw, możliwość samorealizacji, umiejętność mobilizowania zasobów społecznych).

Program dla Sztuki

Otrzymany od Zamawiającego opis Programu dla Sztuki brzmi następująco:

Program dla Sztuki – program ukierunkowany na wzmocnienie współpracy rozmaitych środowisk tworzących miejski ekosystem sztuki, tworzenie programów rozwojowych i wspierających dla twórców, ale także dla galerii sztuki, pracowni artystycznych, organizacji i instytucji działających w polu sztuki; wyznaczanie kierunków dla tworzenia programów rozwojowych, np. rezydencji, wydarzeń konsolidujących branżę; zakłada wzmocnienie rynkotwórczej i kulturotwórczej roli stypendiów i nagród, opiekę nad dziedzictwem sztuk wizualnych miasta, tworzenie infrastruktury dla sztuki, wspieranie współpracy międzysektorowej i wewnątrzsektorowej, edukację artystyczną, profesjonalną i branżową (opracowanie do końca 2021 r.).

Opis ten zmodyfikowany zgodnie z ustaleniami diagnostycznymi mógłby przybrać następującą formę:

Program dla Sztuki – program ukierunkowany na **wzmocnienie współpracy rozmaitych środowisk współtworzących pole sztuki oraz wsparcie i podsycanie różnorodności działań i aktywności twórczych**, tworzenie programów rozwojowych i wspierających dla twórców(-czyń) i innych aktorów oraz podmiotów działających w polu sztuki, wdrażanie i finansowanie programów wsparcia w postaci rezydencji, stypendiów, nagród, projektów edukacyjnych i wydarzeń konsolidujących branżę, mający na celu wzmocnienie widoczności sztuki w mieście, rozwój powiązań Krakowa w międzynarodowym obiegu sztuki oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem sztuk wizualnych Miasta (opracowanie do końca 2021 r.).

PROGRAM ROZWOJU KULTURY DO ROKU 2030 I PROGRAM KULTURA ODPORNA

Program dla Sztuki będzie aktem wykonawczym dla Programu Rozwoju Kultury do roku 2030, dlatego w pierwszej kolejności należy poddać analizie jego założenia i cele wynikające z diagnozy oraz działania, które zostały lub mają zostać podjęte.

Problemy i bariery wskazane w Programie Rozwoju Kultury do roku 2030[3] (wybór tych odnoszących się do obszaru sztuki):

- *Zbyt częste powszechne postrzeganie artystów, twórców, pracowników sektora kultury jako tych, którzy pracują dla satysfakcji, za niewielkie wynagrodzenie bądź społecznie.*

- *Częste niedostrzeganie faktu, że instytucje kultury są nie tylko miejscami realizacji pasji twórczych, ale także miejscami pracy.*

- *Trudna sytuacja ekonomiczna wielu artystów nieosiągających przychodów regularnie. Za mało odpłatnych zamówień na prace twórcze. Brak środków do życia, aby swobodnie realizować twórcze wyzwania.*

- *Nieprzygotowanie środowisk twórczych do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej.*

- *Niewystarczające w stosunku do potrzeb zaangażowanie Miasta w promocję krakowskich twórców i artystów.*

[3] Program Rozwoju Kultury w Krakowie do roku 2030: http://krakow.pl/zalacznik/283804. Dostęp do wszystkich źródeł online: 20.07.2021.

- *Stosunkowo niskie w stosunku do potrzeb wydatki Miasta na stypendia twórcze i nagrody dla artystów, zbyt mało zróżnicowane programy (jednorazowe wypłaty niezbyt wysokich kwot stypendiów).*

- *Za mało programów stymulujących pracę twórców i artystów w Krakowie oraz wzmacniających motywacje do pozostania i pracy w tym mieście (rezydencje artystyczne). Za mało inicjatyw wspierających rozwój młodych twórców i artystów.*

- *Niski poziom współpracy artystów i menedżerów kultury.*

- *Mało możliwości wsparcia eksperymentu w sztuce; młodzi artyści nie mają szans. Za mało środków na działania awangardowe w budżecie Miasta.*

- *Naturalnym jest odpływ części kadr do innych miast w Europie i na świecie, jednak odczuwa się potrzebę działań – tworzenia narzędzi – zachęt do pozostawania artystów i twórców w Krakowie (osiedlanie się i praca). Brakuje w Krakowie opieki nad młodymi twórcami – kończą studia i uciekają stąd, bo gdzie indziej mają lepsze warunki startu i kariery.*

Najważniejsze **problemy do rozwiązania** wskazane w Programie Rozwoju Kultury do roku 2030:

- *Niewystarczające narzędzia systemowe wsparcia dla kreatywności artystów i twórców kultury (zarówno pod względem zróżnicowania potencjalnych grup beneficjentów, jak i wysokości przeznaczanych na ten cel środków).*

- *Brak programu rezydencjonalnego dla artystów.*

Trzy kluczowe obszary interwencji odnoszące się do sztuk wizualnych wskazane w Programie Rozwoju Kultury do roku 2030:

Zapis z dokumentu	Znaczenie dla rozwoju pola sztuki
I.1.4.[4] *WSPIERANIE KREATYWNOŚCI ORAZ INTERAKTYWNOŚCI W SFERZE KULTURY, w tym w obszarach literatury, sztuk wizualnych, audiowizualnych oraz gier komputerowych* [poprzez] (...) *rozpoznanie warunków rozwoju przemysłów kultury bazujących na literaturze, książce i sztukach wizualnych. [Analiza obszarów, w których oczekiwana jest rola miasta jako „facilitatora"].*	Opracowanie wizji i roli miasta jako facylitatora rozwoju sztuk wizualnych. Jakimi działaniami miasto powinno się zająć w pierwszej kolejności, jakie cele będą najważniejsze do osiągnięcia?
I.3.1. KONTYNUACJA I ROZWIJANIE NARZĘDZI WSPARCIA KRAKOWSKICH ARTYSTÓW I TWÓRCÓW [poprzez działania takie jak:] – *Stałe monitorowanie potrzeb i stopniowa modyfikacja systemu wsparcia krakowskich twórców i artystów.* – *Rozwój programów dotyczących stypendiów twórczych i nagród (w tym wzrost finansowania i zwiększenie promocji laureatów, a także nowe dziedziny, np. gry komputerowe i dizajn).* – *Poszukiwanie i tworzenie nowych efektywnych form współpracy pomiędzy lokalnymi twórcami i artystami a Miastem, w tym programy aktywizacji krakowskich twórców i artystów:* • *wspieranie artystów sztuk wizualnych i audiowizualnych,* • *wspieranie debiutów artystycznych itp.,* • *wspieranie eksperymentów artystycznych.* – *Wspieranie aktywności, kreatywności i ekspresji artystycznej debiutujących twórców i artystów u progu ich kariery zawodowej, w tym absolwentów uczelni.* – *Tworzenie programów edukacyjnych i artystycznych, ukierunkowanych na rozwój talentów (adresowanych do artystów i twórców w różnym wieku).* – *Stwarzanie impulsów do zastosowania innowacji w kulturze (w zakresie udostępniania kultury, jej promocji, zarządzania projektami itp.):* • *opracowanie zasad promocji kreatywności oraz innowacji w kulturze (np. stworzenie raportu lub rankingu innowacji w sferze kultury),* • *realizacja zadania Krakowski Bon na Innowacje w Kulturze (2020).*	Rozwój i optymalizacja istniejących oraz opracowanie nowych narzędzi wsparcia.
III.4.2. SPOTKANIA BRANŻOWE (środowisk literackich, muzycznych, sztuk wizualnych, przekrojowe interdyscyplinarne i problemowe) Z UDZIAŁEM LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI I LOKALNYCH TWÓRCÓW, ARTYSTÓW, ANIMATORÓW [poprzez] *Cykl spotkań w instytucjach kultury o kulturze w Krakowie (np. sztuka współczesna – Bunkier Sztuki, MOCAK; literatura, poezja – Biblioteka Kraków, Śródmiejski Ośrodek Kultury).*	Rozwój ewaluacji i partycypacji dla lepszej współpracy i partnerstwa z interesariusz(k)ami.

[4] Numeracja za Programem Rozwoju Kultury do roku 2030.

Dodatkowo w kontekście niniejszej analizy ważne jest wdrożenie interwencyjnego programu Kultura Odporna[5] w związku z pandemią COVID-19; jest to nowa istotna zmienna w zarządzaniu polem sztuk wizualnych w Krakowie[6].

Za wartości istotne przy tworzeniu programu uznajemy m.in.: odpowiedzialność za środowisko społeczne, ale i środowisko naturalne; kwestie związane z inkluzyjnością i dostępnością kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami; edukację kulturową, budowanie wspólnoty mieszkańców poprzez kulturę; mobilność artystów i wymianę kulturową; interdyscyplinarną współpracę, elastyczność i szybkie reagowanie; kreatywność i budowanie kapitału symbolicznego mieszkańców, wzmacnianie różnorodności pola twórców; działania zmierzające do realizacji celów Agendy Zrównoważonego Rozwoju 2030[7].

W kontekście zarządzania strategicznego warto zwrócić uwagę na to, że **tego typu dokumenty wyznaczają kierunek zmian, ogólny horyzont zdarzeń**[8]**, jednak nie wszystkie pomysły będą zrealizowane w związku z ujawnieniem się różnego typu barier i naturalnym skupieniem się na celach i działaniach obiecujących zwrot zainwestowanego kapitału**. Działania mogą być zaniechane na tych polach interwencji, na których Miasto nie będzie widziało szans na sukces, np. pozyskania koordynatorów lub przygotowania odpowiednich warunków do wdrożenia zadania. Konkluzja

[5] Opis programu Kultura Odporna: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=124354 oraz https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=124316.

[6] Na potrzeby opracowania tego programu została zrealizowana diagnoza, w efekcie której powstał raport pt. *Krakowska kultura w czasie epidemii COVID-19. Opracowanie wyników badania*.

[7] Kultura Odporna: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=124316.

[8] Więcej w raporcie *Diagnozy w kulturze. Badania i analizy w projektowaniu i wdrażaniu samorządowych polityk kulturalnych* wydanym przez Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji [b.m.], 2018.

o „niskim poziomie współpracy artystów(-tek) i menedżerów(-rek) kultury" mogłaby przykładowo spowodować spadek zainteresowania Miasta obszarem sztuk wizualnych.

RAPORTY I OPRACOWANIA ODNOSZĄCE SIĘ DO SZTUK WIZUALNYCH

W celu realizacji diagnozy została przeprowadzona analiza raportów i opracowań odnoszących się do sztuk wizualnych (ogólnie i dotyczących Krakowa). Ich lista jest następująca:

- *Kondycja sztuk wizualnych. Percepcja i społeczny obieg sztuki współczesnej w Polsce*, Question Mark Biuro Badań Społecznych, [b.m.] 2016;
- *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce – stan, rola i znaczenie*, Marek Krajewski (IS UAM), Filip Schmidt, Warszawa 2017;
- *Artysta – zawodowiec. Raport z badania*, Fundacja Kultura Miejsca, Warszawa 2018;
- *Widok publiczny*, red. Aleksandra Jach, Kraków 2016.

Na podstawie raportu *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce – stan, rola i znaczenie. Najważniejsze ustalenia badawcze* można wskazać kluczowe cechy i konteksty odnoszące się do funkcjonowania obszaru sztuk wizualnych:

- Ogromną rolę w kształtowaniu statusu sztuk wizualnych mają odbiorcy i odbiorczynie, ich kompetencje, potrzeby związane z obcowaniem ze sztuką. To właśnie te czynniki, o czym często się zapomina, decydują przecież o tym, czy sztuka jest komukolwiek potrzebna, czy się ją kupuje

i kolekcjonuje, a co za tym idzie – jak wiedzie się osobom, które ją tworzą, i czy stanowią one kategorię uznawaną za istotną w polityce kulturalnej państwa oraz samorządów[9].

Ponad połowa Polek i Polaków deklaruje, że nie była w galerii lub muzeum sztuki nigdy w ciągu całego swojego życia. Więcej niż raz czy dwa w życiu była w tego rodzaju instytucjach co piąta osoba, a regularną obecność w galeriach i muzeach sztuki deklaruje około 1% rodaków[10].

Cechą charakterystyczną polskiego świata artystycznego jest to, że jest on w ogromnej mierze niejednolity, poprzecinany podziałami, które mają swoje źródło w różnicach wszelkiego rodzaju. To sprawia, że twórcy mają nierówny dostęp do wielorakich kapitałów, co z kolei różnicuje ich szanse życiowe i pozycję społeczną[11].

Młodzi artyści i artystki (kończący ASP w latach 2002–2011) znacznie częściej niż starsi jako istotne źródło swojego utrzymania wskazują „inny rodzaj prac artystycznych", tj. pracę związaną z kompetencjami wyniesionymi ze studiów, ale niepolegającą na tworzeniu dzieł sztuki, pracy koncepcyjnej, przygotowaniu wystaw, prowadzeniu warsztatów lub w inny sposób bezpośrednio związaną ze sztuką[12].

Wśród muzeów i galerii uznanych za najważniejsze miejsca prezentowania sztuki przez samych artystów i artystki w pierwszej dziesiątce aż dziewięć znajduje się w Warszawie lub Krakowie[13];

[9] *Wizualne niewidzialne...*, dz. cyt., s. 4.
[10] Tamże, s. 11.
[11] Tamże, s. 24.
[12] Tamże, s. 24.
[13] Tamże, s. 33.

> Bardzo silnie podkreślanym problemem artystów(-tek) jest brak tego, co można byłoby nazwać minimum egzystencjalnym dającym elementarne poczucie bezpieczeństwa[14].

> W przeciwieństwie do popularnej tezy mówiącej, że w Polsce nie istnieje rynek sztuki, nasze badania pokazują, że jest on stosunkowo rozwinięty, ale jednocześnie tylko w niewielkim stopniu przypomina dojrzałe formy obrotu dziełami sztuki istniejące w krajach zachodnich. W Polsce najczęściej sprzedaje się dzieła sztuki znajomym i znajomym znajomych, w trakcie aukcji charytatywnych, za pośrednictwem internetowych portali aukcyjnych, stron handlujących rękodziełem i wyrobami DIY, a także w bezpośredni sposób instytucjom publicznym i prywatnym[15].

Warto zwrócić uwagę na **ogólny problem marginalności obszaru sztuk wizualnych w kontekście szeroko rozumianego uczestnictwa w kulturze i samorządowych polityk kulturalnych** oraz silnej pozycji Krakowa w Polsce, jako drugiego centrum sztuk wizualnych po Warszawie. Dlatego w celach porównawczych punktem odniesienia dla Krakowa mogą być Warszawa oraz jego wybrane miasta partnerskie z Unii Europejskiej (np. Edynburg, Graz, Drezno, Lipsk).

Bardzo ciekawym i pożytecznym materiałem kontekstowym jest też raport Charlesa Landry'ego *Kraków uwolniony. Uwolnienie energii i kreatywnego potencjału miasta*:

Miasto (Kraków) jest jak muza, którą należy podziwiać i obserwować, a nie jak model postępowania, który można naśladować. *Posiada hipnotyczną moc zamrożonej panoramy. Pomocna jest tu analogia śnieżnej kuli. Są to dostępne w sklepach z pamiątkami przezroczyste kule tradycyjnie wykonane ze*

[14] Tamże, s. 39.

[15] Tamże, s. 42.

szkła, zamykające w sobie miniaturową scenę zatopioną w wodzie. Aby poruszyć uwięziony wewnątrz śnieg, należy potrząsnąć i wzburzyć białe drobinki, a kiedy odstawi się kulę, płatki powoli opadają w wodzie z powrotem na swoje miejsce. Potrząsasz nią, lecz pozostaje niezmienna. Kraków jest w istocie konserwatywny, pomimo tych burzliwych momentów.

Dalsze formy ambitnych działań są trudne dla Krakowa, chociaż podejmowane są już pierwsze kroki, a niniejszy raport jest ich elementem. Te naprawdę ambitne miejsca są na tyle pewne siebie, aby rzucać wyzwanie przyjętemu kanonowi i ważyć się na ryzyko niepewności lub porażkę. Tworzą warunki, w których ludzie i organizacje mogą myśleć, planować i działać z wyobraźnią oraz aktywnie szukać możliwości i ukrytych zasobów. Na bieżąco rozważają procesy i procedury, tym samym dając początek niszczeniu organizacyjnej sztywności. Administracja publiczna jest mniej nastawiona na kontrolę, a bardziej na tworzenie możliwości, za to jednostki rozumieją, że wspieranie interesu publicznego przynosi długookresowe korzyści. Społeczności lub grupy aktywistów i krytyków mogą wnosić pomysły i proponować rozwiązania dla wspólnego przedsięwzięcia tworzącego miasto[16].

Poniżej przedstawiamy trzy listy odnoszące się do posiadanych zasobów i kierunków zmian, które zostały wyszczególnione w ramach analizy danych zastanych.

INWENTARYZACJA PROGRAMÓW I MECHANIZMÓW WSPARCIA DLA SZTUK WIZUALNYCH REALIZOWANYCH PRZEZ UMK I JEGO AGENDY (NA LATA 2019 I 2020)

Poniżej znajduje się lista programów i mechanizmów wsparcia odnoszących się do obszaru sztuk wizualnych – zarówno tych realizowanych szczególnie

[16] Charles Landry, *Kraków uwolniony. Uwolnienie energii i kreatywnego potencjału miasta*, Kraków 2018.

z myślą o sztuce, jak i tych obejmujących szerszy zakres kultury – które można uznać za ważne w kontekście niniejszej analizy.

Nazwa mechanizmu/ programu	Podmiot odpowiedzialny	Kwalifikowalni beneficjenci
Program Mecenatu – Pracownie twórcze (preferencyjny najem pracowni twórczych[17]) https://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=14257	UMK	osoby prywatne – artyści i artystki
Program Mecenatu – Galerie sztuki (preferencyjny najem plus wsparcie na konkretne działania[18]) https://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=14002	UMK	podmioty prowadzące galerie sztuki oraz organizatorzy przedsięwzięć w obszarze sztuki
Stypendia twórcze – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=119	UMK	osoby prywatne – twórcy i twórczynie
Stypendia programu Kultura Odporna – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D24898%26typ%3Du 2020 – Kultura Odporna	UMK	osoby prywatne – twórcy i twórczynie

[17] Wedle otrzymanego od UMK zestawienia program obejmuje 186 lokali przeznaczonych na preferencyjny wynajem. W 2013 r. rozdysponowano 8 lokali, w 2014 r. 10 lokali, w 2015 r. – 7 lokali (8 osób uzyskało pracownie), w 2016 r. do rozdysponowania było 7 lokali, ale aż 11 osób znalazło w nich warsztat do pracy twórczej, w 2017 r. przydzielono 7 lokali – 8 artyst(k)om, w 2018 r. 3 pracownie – 6 artyst(k)om, w 2019 r. przydzielono 5 pracowni, a uprawnienie do najmu lokali uzyskało łącznie 8 artystów, w 2020 r. na podstawie naboru wniosków z 2019 roku przekazano 5 osobom 2 lokale z przeznaczeniem na pracownie twórcze.

[18] W programie obecnie bierze udział 13 galerii sztuki.

Nagrody Miasta Krakowa – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?id=88	UMK	osoby prywatne zgłaszane przez instytucje
Program Zakup Dzieł (przez 4 miejskie instytucje kultury) – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?news_id=125081 2020 – Kultura Odporna	Wybrane miejskie instytucje kultury UMK	osoby prywatne – twórcy i twórczynie
Rezydencje artystyczne i wsparcie pracy twórczej w domach https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=125447 2020 – Kultura Odporna	UMK	organizacje pozarządowe – pośrednio twórcy i twórczynie
Krakowski Salon Sztuki (Partnerstwo dla sztuk wizualnych) – system wsparcia poprzez nagrody http://krakowskisalonsztuki.pl/komitet-ds-zapobiegania-nedzy-irozpaczy/	KBF	wsparcie dla twórców i twórczyń sztuk plastycznych i wizualnych
Konkurs Nowy Rok, Nowa Sztuka, Nowe Media https://www.krakow.pl/aktualnosci/244058,33,komunikat,konkurs_na_sylwestrowa_instalacje_artystyczna_.html 2020 – Kultura Odporna	KBF	twórcy i twórczynie – osoby prywatne oraz podmioty aktywne w obszarze kultury
Stanowisko Plastyka Miasta https://www.bip.krakow.pl/?id=32&sub=struktura&query=id%3D1100564%26pz%3D%26vSpecReg%3D1	UMK	-
Konkurs Wzbogacenie Oferty Kulturalnej Miasta – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=118565	UMK	organizacje pozarządowe

Otwarty konkurs ofert Kultura w Sieci – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=124681 2020 – Kultura Odporna	UMK	organizacje pozarządowe
Dotacje z pominięciem konkursu – obejmuje cały obszar kultury https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=45656&metka=1&_ga=2.162013372.1684013272.1606308099-1619135922.1572879108	UMK	organizacje pozarządowe
Działalność Muzeum Sztuki Nowoczesnej MOCAK i Galerii Bunkier Sztuki jako dwóch kluczowych miejskich instytucji kultury działających w obszarze sztuk wizualnych	Miejskie instytucje kultury	–
Programy innych miejskich instytucji kultury, np.: – Galeria CENTRUM, Galeria Zdzisława Beksińskiego, Galeria Jerzego Dudy-Gracza – Nowohuckie Centrum Kultury – Galeria Baszta – Centrum Kultury Dworek Białoprądnicki – Galeria Huta Sztuki – OKN Norwid – Centrum Sztuki Współczesnej Solvay – Centrum Kultury Podgórza – Artzona	Miejskie instytucje kultury	–
Muzeum Fotografii w Krakowie MUFO	Miejskie instytucje kultury	–
Muzeum Krakowa – Dział Historii i Sztuki Krakowa Współczesnego – działalność pracowni dokumentacji plus kolekcja	Miejskie instytucje kultury	–
Krakowskie Biuro Festiwalowe – Partnerstwo dla Sztuki	Miejskie instytucje kultury	–
Dotacje ze strony UMK dla narodowych instytucji kultury na działania w obszarze sztuk wizualnych	UMK	państwowe instytucje kultury z siedzibą w Krakowie

Dodatkowo miasto wspiera instytucje sztuki w ich zakupach dzieł do kolekcji poprzez gwarantowane wkłady własne do dotacji ministerialnych.

INWENTARYZACJA KLUCZOWYCH ZASOBÓW UMK SZTUKI WIZUALNEJ, W UZGODNIENIU Z KLUCZOWYMI INTERESARIUSZAMI PROFESJONALIZACJI I EWALUACJI OBSZARU SZTUK WIZUALNYCH

Lista posiadanych **zasobów**:

- Program Rozwoju Kultury i planowany Program dla Sztuki – jako mechanizm porządkowania polityki kulturalnej miasta w zakresie sztuk wizualnych;
- zespół pracowników merytorycznych w UMK i innych instytucjach / agendach miejskich – jako sieć profesjonalnych urzędników(-czek) i menedżerów(-rek) współpracujących na rzecz rozwoju sztuk wizualnych;
- budżet w ramach budżetu miasta – do dyspozycji na wsparcie rozwoju i mecenat obszaru sztuk wizualnych wraz z elastycznym systemem jego alokacji na zadania;
- zestaw dostępnych dla beneficjentów procedur / programów odnoszących się do sztuk wizualnych, w ramach których udzielane są im zasoby i wsparcie;
- publiczne instytucje kultury (dla których organizatorem jest UMK) wraz z opracowaną misją i wizją wsparcia sztuk wizualnych;
- społeczne i eksperckie ciała wspierające UMK i miejskie instytucje kultury włączone w realizację działań strategicznych i ewaluacyjnych w obszarze sztuk wizualnych (np. Salon Sztuki);

- zestaw profesjonalnych, wysokiej jakości, niezależnych, stałych przedsięwzięć i działań dla rozwoju sztuk wizualnych, wspieranych finansowo i koncepcyjnie przez UMK (np. Kraków Art Week „Krakers", Miesiąc Fotografii, Międzynarodowe Triennale Grafiki, Krakowskie Spotkania Artystyczne, Salon Sztuki);
- media lokalne, krytyka i wydawnictwa, publikatory internetowe;
- księgarnie z ofertą książek i albumów;
- stała, strategiczna współpraca ze Związkiem Polskich Artystów Plastyków.

KLUCZOWE WNIOSKI ZWIĄZANE Z FUNKCJONOWANIEM OBSZARU SZTUK WIZUALNYCH

Krakowskie pole sztuki jest niezwykle bogatym i zróżnicowanym ekosystemem o dużym potencjale wzrostu i rozwoju. Kraków ma swoją wyjątkową markę miasta kultury i sztuki, dysponuje zasobami dziedzictwa związanego ze sztuką i kulturą, dużymi i ważnymi instytucjami sztuki oraz innymi organizacjami wspierającymi istnienie sztuk wizualnych; są tu wyższe uczelnie artystyczne i bogaty ekosystem oddolnych, twórczych inicjatyw, zauważalny jest także szeroki dopływ artystów. Ważną cechą tego potencjału jest unikalność i niepowtarzalność miasta o największym skupieniu walorów kulturowych w Polsce. Przekłada się to na zainteresowanie mediów, międzynarodowe kontakty miasta i natężenie ruchu turystycznego – w tym osób zainteresowanych sztuką, także współczesną. Bez wątpienia zasobem miasta jest rozwinięty sektor kreatywny i liczba podmiotów aktywnych w szeroko pojętym sektorze kultury – to liczne miejsca pracy i innowacje. To tam trafia bardzo wiele artystów i artystek, którzy w swojej działalności wykorzystują własne kompetencje twórcze i kreatywne.

Potrzebne jest jednak **punktowe wsparcie i rozwinięcie działań, które wyhamuje odpływ aktorów i podmiotów związanych z obszarem sztuki do miast o bardziej zasobnym i zróżnicowanym ekosystemie finansowym** (celem emigracji jest głównie Warszawa, która tworzy największy obszar sztuk wizualnych w Polsce) **oraz do innych miast w Polsce, które proponują więcej dostępnej przestrzeni i łatwiejszy dostęp do (większych) środków finansowych**. Paradoksalnie Kraków jest w trudnej sytuacji w związku z zasobnością Warszawy oraz własnym boomem na rynku nieruchomości, windującym ceny najmu/ limitującym dostępność przestrzeni. Barierą jest też niewystarczający własny potencjał lokalowy miasta. Dodatkowo **w Krakowie słabo rozwinięty jest rynek sztuki współczesnej** – brakuje krakowskich kupców. Rekomendowane zwiększone wsparcie i rozwinięcie nowych działań jest potrzebne, aby zachować i rozwinąć potencjał Krakowa jako miasta sztuki. W pierwszej kolejności to **szersze wsparcie młodych artystów i artystek**[19], zwiększenie liczby miejsc współdzielonych dla organizacji spotkań, prezentacji twórczości i zapewnienia warunków do świadomego odbioru sztuki. Wsparcia wymaga również istotny zasób, jakim jest bogate, a **nie w pełni wykorzystane najnowsze dziedzictwo krakowskiego pola sztuki** – wyzwaniem jest przede wszystkim jego uaktualnienie i włączenie do (międzynarodowych) obiegów sztuki. Kluczowym zagadnieniem z perspektywy twórców jest **lepsza widoczność ich aktywności i docenienie jako ważnego czynnika miastotwórczego** („Że to artyści tworzą klimat, markę tego miasta"). **Umiędzynarodowienie Krakowa** poprzez **zwiększenie**

[19] Bardzo często w trakcie diagnozy spotkaliśmy się z kategorią „młodego artysty", nie oznaczającą w istocie wieku, ale oddającą sytuację niepewności znaczenia w polu sztuki danej osoby, w związku z tworzeniem swojej unikalnej ścieżki twórczej i zbudowaniem wokół niej modelu finansowego, pozwalającego na twórczość. Po tym okresie artyści i artystki „osiadają" w jakichś wypracowanych samodzielnie strukturach jako freelancerzy(-rki), osoby na etatach, przedsiębiorcy(-czynie), aktywistki i aktywiści społeczni itp. Im większej grupie artystów(-tek) uda się wypracować taki model twórczości, tym bogatsze pole sztuki powstanie.

mobilności artystów, krytyczek, akademików oraz kuratorek jest również wyzwaniem strategicznym na najbliższe lata.

W obszarze sztuki obserwujemy zapotrzebowanie na rozwój kompetencji w zakresie edukacji wizualnej wśród obywateli i obywatelek miasta Krakowa. To istotne zagadnienie zapotrzebowania na sztukę współczesną. Dlatego potrzebne jest uzupełnienie tej luki poprzez **długofalowe działania edukacyjne wobec dzieci i dorosłych nie tylko w duchu budowania publiczności, ale również w związku z edukacją kulturową, edukacją artystyczną i animacją kultury**. Pomocna w tym działaniu może być bogata sieć krakowskich dzielnicowych instytucji kultury oraz inne systemowe formy wsparcia w polityce miejskiej wobec szkół i mieszkańców (np. bony edukacyjne na wizyty w galeriach i instytucjach sztuki; zniżki dla rodzin; karty kolekcjonerskie z pieczątkami za odwiedzanie kolejnych galerii pn. „Krakowski szlak sztuk wizualnych", program Otwarte Pracownie). Dobrym rozwiązaniem jest zatrudnienie artystów i artystek w szkołach i utworzenie tam pracowni artystycznych wraz z szerszym programem edukacji w obszarze sztuk wizualnych[20]. **Opisywany kierunek działań realizowany konsekwentnie i długofalowo doprowadzi do zwiększenia masy krytycznej odbiorców pola sztuki.** Osobny strumień odbiorców do „zagospodarowania" stanowią turyści i turystki. Tworzenie komunikatów o ofercie w tym zakresie dla gości odwiedzających Kraków i oznaczanie kawiarni ze sztuką logotypem „Krakowskiego pola sztuki" będą sprzyjać budowaniu marki Krakowa jako miasta sztuki oraz będą okazją do zwiększania potencjału krakowskiego rynku sztuki. Konieczne jest także skuteczniejsze wykorzystywanie narzędzi przedstawiania Krakowa jako miasta sztuki na poziomie PR, promocji międzynarodowej i turystycznej. Zbudowanie skutecznego zespołu uwypuklającego ten potencjał Krakowa wydaje się mało wykorzystanym

[20] Przykładem może być XXXI Liceum Ogólnokształcące im. Romana Ingardena w Krakowie, w którym powstał autorski program edukacyjny łączący podstawę programową z edukacją w zakresie gier wideo.

aspektem komunikacji miasta. Brakuje ramy i metody na autoprezentację miasta przez pryzmat wysoce konkurencyjnych i bezdyskusyjnych kapitałów sztuki, w jej wszystkich wymiarach.

Pomimo rozmaitości narzędzi oddziaływania, a także relatywnie wysokich środków inwestowanych przez Miasto w różne ogniwa pola sztuki, środowisko sztuki nie dostrzega tych programów, nierzadko o nich nie wie, a Miasto nie kumuluje tych informacji w ogólnie dostępnym miejscu, aby zrobić użytek z podejmowanych na rzecz sektora sztuki działań wspierających. Komunikacja Miasta z sektorem sztuki ma charakter doraźny: polega na ogłaszaniu naboru / wyników, a także działań wynikających z zarządu Miasta nad częścią instytucji kultury. Odpowiednie informowanie o sposobach i formach finansowania kultury jest wyzwaniem, ale mogłoby też być niskokosztowym sposobem na wzmocnienie widzialności działań wspierających, a także poprawienie komunikacji z sektorem.

GŁÓWNE KIERUNKI ZMIAN W OBSZARZE WSPARCIA SZTUK WIZUALNYCH W KRAKOWIE

Potrzeby, oczekiwania →	Kierunki zmian	← Potencjały, zasoby miasta
Przygotowanie publiczności do świadomego odbioru wytworów sztuki, szersze zaangażowanie jej w obiegi sztuki.	Edukacja odbiorców i odbiorczyń, budowanie publiczności.	– miejsca kultury bliskie mieszkańcom: domy kultury, biblioteki, młodzieżowe domy kultury – Program Edukacji Kulturowej dla Krakowa – program Młody Kraków 2.0 – miejskie instytucje sztuki – przestrzenie publiczne – miejskie placówki oświatowe – festiwale

Zapewnienie dochodów z pracy twórczej.	Rozwój rynku sztuki w Krakowie.	– znaczące, prywatne galerie sztuki – miejskie instytucje sztuki – rozpoznawalne wydarzenia w obszarze sztuk wizualnych – promocja i PR – marketing pola sztuki
Potrzeba wzmocnienia profesjonalnej krytyki sztuki i dziennikarstwa krytycznego.	Wspieranie mediów i dziennikarzy(-rek), którzy chcą się zająć krytyką sztuki.	– Miasto jako mecenas – platformy komunikacji, audycje sponsorowane – nagrody dla krytyków – stypendia dla krytyków – wspieranie mediów poświęconych sztuce
Potrzeba zwiększenia liczby miejsc do tworzenia i udostępniania sztuki.	Wzrost dostępności i ułatwienie adaptacji miejsc o potencjale twórczym do takich działań (również miejsc tymczasowych). Zwiększenie przejrzystości i rotacyjności udostępniania pracowni twórczych w ramach Programu Mecenatu.	– inicjatywy środowiska – siła kolektywów i grup artystycznych – zasoby ZBK i pustostanów – przestrzenie domagające się regeneracji – kreatywne dzielnice kultury – Miasto jako mecenas
Potrzeba szerszego wsparcia i zabezpieczenia podstawowych spraw bytowych artystów i artystek.	Zwiększenie zakresu oraz efektywności systemu stypendialnego poprzez monitoring i partycypację środowiska.	– rola Związku Polskich Artystów Plastyków – rola ASP – rola marszandów i kolekcjonerek – współpraca z instytucjami finansowymi i inwestorami – Miasto jako mecenas – wspieranie zjawiska kolekcji prywatnych
Potrzeba umiędzynarodowienia Krakowa jako miasta sztuki.	Zwiększenie mobilności artystów, kuratorek i krytyczek (rezydencje).	– Miasto jako mecenas – miejskie instytucje sztuki – międzynarodowa komunikacja – *study tours*, krytyczki sztuki, blogerzy, influencerzy zapraszani do Krakowa

Potrzeba utrzymania wielości i różnorodności aktorów w obszarze sztuki.	Zatrzymanie odpływu, ale też podsycanie obiegu, ruchliwości młodych osób z pola sztuki poprzez wsparcie kierowane do absolwentów/ młodych twórców(-czyń), kuratorów(-rek) itp. (pracownie, stypendia, rezydencje, granty, wsparcie niefinansowe).	– inicjatywy środowiska – siła kolektywów i grup artystycznych – ciągłość tradycji sztuki owocująca licznym, zróżnicowanym i „wrzącym" środowiskiem związanym ze sztuką
Większa obecność sztuki poza centrum Krakowa (dzielnice).	Wspieranie tworzenia lokalnych centrów, wspólnej przestrzeni publicznej oraz działalności związanej ze sztuką site-specific. Obecność sztuki współczesnej w instytucjach kultury bliskich mieszkańcom.	– inicjatywy środowiska – siła kolektywów i grup artystycznych – miejsca kultury bliskie mieszkańcom: domy kultury, biblioteki, młodzieżowe domy kultury – zaangażowanie środowisk sztuki w sprawy społeczne, otwartość (dostępność pracowni, galerii)
Potrzeba lepszej widoczności artystów i sztuk wizualnych jako ważnego czynnika miastotwórczego.	Wspieranie wszelkich inicjatyw, które zwiększają obecność sztuki współczesnej w obiegu – mediach i przestrzeni publicznej.	– przestrzenie publiczne – inicjatywy środowiska – siła kolektywów i grup artystycznych – miejskie instytucje kultury bliskie mieszkańcom – przywiązanie do swojego miasta i duma z niego
Zabezpieczenie dziedzictwa (spuścizny) po krakowskich artyst-(k)ach i grupach artystycznych.	System katalogowania i zabezpieczania spuścizny artystycznej. Pracownie historyczne. Wspieranie prac badawczych w zakresie sztuki współczesnej w Krakowie.	– przywiązanie do swojego miasta i duma z niego – rola Związku Polskich Artystów Plastyków – rola instytucji i organizacji pozarządowych – rola Muzeum Narodowego w Krakowie i Muzeum Krakowa

Analiza SWOT obszaru sztuk wizualnych w Krakowie

Słabe strony	Mocne strony
Brak rozwiniętego rynku sztuki (sieć sprzedaży, nabywców, kolekcjonerów) w mieście. Brak prestiżowego, dużego, międzynarodowego wydarzenia kształtującego widoczność sztuk wizualnych oraz stymulującego obieg międzynarodowy (na wzór wydarzeń muzycznych). Płytki ekosystem finansowy dla sztuki w mieście (poza mecenatem miejskim i narodowym) – powszechnie oczekuje się wsparcia ze strony Miasta i Ministerstwa Kultury. Brak dostępnych miejsc do prezentacji sztuki w sposób mniej sformalizowany (otwarte pracownie, klastry, huby); wysokie ceny wynajmu lokali na rynku komercyjnym i mała pula pracowni z przydziału miejskiego. Niewystarczające zakres i wysokość wsparcia dla osób i podmiotów ubiegających się o pomoc publiczną. Brak faktycznego systemu opieki i dokumentacji spuścizny krakowskich artystów i artystek (ZPAP nie ma dość zasobów do zajęcia się tym tematem).	Silny ośrodek akademicki (dopływ artystów, artystek i nowych osób) – najstarsza instytucja artystyczna w Polsce. Imponujące dziedzictwo sztuki w Krakowie. Duży i rozwinięty ośrodek twórczy – wielu aktywnych artystów i osób zawodowo zajmujących się działalnością artystyczną w obszarze sztuk wizualnych (mocne środowisko dla kreacji oraz odbioru sztuki). Waga pola kultury i dziedzictwa dla miasta – siła napędowa ekonomii. Sztuka jako element turystyki kulturowej i ważny element reputacji miasta. Duża liczba inicjatyw oddolnych i niezależnych podmiotów aktywnych w obszarze kultury – niezliczeni aktorzy, organizacje, osoby prywatne, kolektywy. Duże, profesjonalne publiczne instytucje sztuki ze skonkretyzowaną misją, kilka z nich ważnych w skali ogólnopolskiej. Ważne instytucje narodowe. Gęsta sieć muzeów. Waga Krakowa jako destynacji turystycznej i biznesowej. Rozwój branżowych wydarzeń w obszarze sztuki (sieciowanie). Duża liczba osób, które można zaliczyć do klasy kreatywnej (wysoki wskaźnik indeksu klasy kreatywnej Richarda Floridy). Zamożność mieszkańców. Narastający dopływ średniej klasy kreatywnej – w tym rosnąca liczba tzw. ekspatów. Potencjał sztuki jako produktu z Krakowa.

Zagrożenia	Szanse
Odpływ osób związanych z polem sztuki. Brak nowych miejsc na tworzenie się klastrów sztuki. Poszerzanie się rozziewu pomiędzy Warszawą a Krakowem (szybszy rozwój pola sztuki w Warszawie), ale też pomiędzy Krakowem a miastami porównywalnymi, średniej skali. Konkurencja z innymi miastami (Wrocław, Poznań, Łódź, Gdańsk) na polu oferty dla młodych twórców i twórczyń (stypendia, rezydencje, pracownie, możliwości twórcze). Przemiany mediów skutkujące zmniejszeniem się obiegu krytyki sztuki i „kuratorowania" treści o sztuce. Kryzys mediów sztuki i krytyki artystycznej. Zakres i kierunek gentryfikacji dzielnic w Krakowie (wypychanie sztuki jako działalności mniej komercyjnej, niezorientowanej na zysk). Podziały środowiskowe. Podejście nierynkowe, wyrażające się w oczekiwaniu od Miasta rozwiązania wszystkich problemów złożonego rynku. Upolitycznienie decyzji o wsparciu. Próba wprzęgnięcia sztuki w napięcia o charakterze politycznym. Nieporadność i wyuczona bezradność przedstawicieli(-lek) sektora. Stereotyp: „artyst(k)a jako osoba nieporadna życiowo". „Dyplomacja klamkowa" polegająca na bezpośrednim załatwianiu interesów poszczególnych podmiotów i osób zamiast wypracowywania wspólnych rozwiązań, brak konsekwencji w budowaniu strategii działań. Presja szybkich efektów i wymiernych wskaźników. Upolitycznienie decyzji o wsparciu na poziomie centralnym.	Rozwój podobszaru fotografii i sztuk audiowizualnych w Krakowie – Kraków jako europejskie centrum fotografii. Powstanie nowoczesnego centrum dizajnu w Krakowie jako instytucji narodowej – istotne, aby miała wpływ na odnawianie i dynamiczny rozwój współczesnego dizajnu. Działalność środowiskowa (Salon Sztuki i Partnerstwo dla Sztuki) skutkująca pomysłami na „rozruch" obszaru sztuki (przede wszystkim idea uruchomienia kohabitatu, jako nowej inicjatywy dla rozwoju sztuki w Krakowie). Znaczenie tworzenia wspólnych przestrzeni dla sztuki z uwzględnieniem zasad rotacji, przepływu, zmiany. Wzrost znaczenia sztuk wizualnych w miejskich politykach rozwoju (sztuka jako czynnik miastotwórczy). Obecność silnych osobowości artystycznych, gotowych działać na rzecz rozwoju sztuki w mieście. Moda na polską sztukę, wzornictwo, dizajn. Przemiany miejskich instytucji kultury bliskich mieszkańcom – rozwój działań edukacyjnych i animacyjnych w obszarze sztuk wizualnych. Inicjatywy z pola sztuki (wydarzenia, przedsięwzięcia, projekty rozwojowe, działania społeczne) kreujące nowe obiegi dla sztuk wizualnych. Determinacja Miasta do stworzenia produktu Kraków Miasto Sztuki na wzór z sukcesem realizowanego programu wsparcia Miasto Literatury UNESCO. Bogacenie się społeczeństwa, możliwość wypracowania nowych stylów konsumpcji sztuki i budowy prywatnych kolekcji. Rozwiązania systemowe i ich potencjał: darowizny, zachęty finansowe, narzędzia zbudowane na zasadzie „wędki" zamiast „ryby". Współpraca samego środowiska na rzecz rozwiązywania istotnych problemów. Wzmacnianie przedsiębiorczości w sektorze sztuki.

Struktura pola

Poniższe zestawienie podmiotów, fenomenów, wydarzeń, miejsc i przestrzeni powstało na bazie zrealizowanych wywiadów i kwerendy danych zastanych. Prawdopodobnie nie obejmuje wszystkich miejsc, przedsięwzięć i działań, jak również mogą się tu znaleźć podmioty i działania przeszłe, ale wciąż żywe w pamięci, będące ważnym punktem odniesienia dla rozwoju. **Nieustanny ruch i wrzenie, przemiany, efemeryczność pola sztuki doceniamy jako wartość; plastyczność stanowi pożądaną cechę obszaru sztuk wizualnych.**

ZESTAWIENIE PODMIOTÓW, FENOMENÓW, WYDARZEŃ, MIEJSC I PRZESTRZENI W OBSZARZE SZTUKI W KRAKOWIE

Instytucje sztuki (kolejność niehierarchiczna, wyróżniono pogrubieniem instytucje pozostające w szeroko pojętej gestii Miasta – finansowane przez nie lub bezpośrednio z nim związane):

- **Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK**;
- **Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki i tymczasowa galeria w pałacu Potockich**;
- Pałac Sztuki (Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych);
- **Nowohuckie Centrum Kultury** (Galeria Autorska Jerzego Dudy-Gracza, Galeria Zdzisława Beksińskiego w Krakowie, Galeria CENTRUM, Foto-Galeria);

- **Artzona**;
- Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha;
- **Krakowskie Biuro Festiwalowe** – Partnerstwo dla Sztuki – Salon Sztuki (Komisja ds. Zapobiegania Nędzy i Rozpaczy);
- Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka;
- Muzeum Narodowe w Krakowie (w tym oddziały: Matejki, Czapskiego, Mehoffera, Wyspiańskiego, Europeum, Sukiennice, Muzeum Czartoryskich oraz Dział Sztuki Współczesnej);
- Centrum Dizajnu – Hotel Cracovia – Muzeum Narodowe w Krakowie (zadanie planowane);
- **Muzeum Fotografii w Krakowie MUFO – trzy oddziały**;
- **biblioteki i domy kultury w Krakowie (np. Galeria Baszta, Galeria Huta Sztuki, Galeria Miko)**;
- **młodzieżowe domy kultury (pracownie artystyczne)**;
- Małopolski Ogród Sztuki;
- Międzynarodowe Centrum Kultury (galeria);
- Muzeum Etnograficzne w Krakowie;
- Klaster Kultury (Rynek 20);

- Kossakówka / MOCAK – Centrum Edukacyjne MOCAK z Muzeum Historii Sztuki „Kossakówka” (nadzieja);
- Teatr Łaźnia Nowa – Dom Utopii (uruchomienie planowane w 2021 roku).

Uczelnie, szkoły, pracownie:

- Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie;
- Krakowskie Szkoły Artystyczne;
- Instytut Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie;
- Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego;
- Wydział Architektury i Sztuk Pięknych – Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
- Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej (łącznie pięć uczelni w Krakowie ma wydziały architektury);
- Zespół Państwowych Szkół Plastycznych (ZPSP) w Krakowie;
- Krakowska Szkoła Filmowa im. Wojciecha Jerzego Hasa;
- Szkoła Rysunku, Malarstwa i Grafiki dra Tomasza Wełny;
- Salwatorskie Studio Artystyczne;
- Pracownia Artystyczna Twoornia;

- Pracownia Artystyczna „Mali Twórcy”;
- Pracownia Grafor;
- Pracownia Domin Kraków;
- Szkoła Artystyczna Art Studnia.

Fundacje, galerie, organizacje społeczne:

- Agencja Artystyczna GAP;
- CSW Wiewiórka;
- **ZPAP Kraków (Dom Plastyka, Galeria Pryzmat, pracownie Emaus 20) – systemowa współpraca z UMK**;
- Galeria Starmach;
- Galeria Plakatu w Krakowie;
- Centrum B7 Nowa Huta;
- Galeria Olympia;
- Galeria F.A.I.T (Fundacja Artyści-Innowacja-Teoria);
- Okręg Krakowski Związku Polskich Artystów Fotografików i Galeria ZPAF;
- Biuro i Galeria Architektury SARP (Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział Kraków);

- Galeria Stowarzyszenia Artystycznego OTWARTA PRACOWNIA;
- UFO Art Gallery;
- Galeria Art Decorum;
- Galeria Domu Norymberskiego;
- Fundacja Wschód Sztuki;
- galeria sztuki Art Agenda Nova;
- Galeria Pauza;
- Kraków Art House;
- Fresz Gallery;
- Galeria Zalubowski wspólnie ze Szkołą Rysunku Zalubowski;
- APTEKA Janicki Gallery;
- Shefter Gallery;
- Galeria i Fundacja New Era Art Jana Potockiego;
- Galeria Plus (UP);
- Galeria ASP;
- **Artbay Gallery**;

- Domek na Kasprowicza;
- Galeria Fosfor (inicjatywa oparta na współpracy Wydziału Sztuki UP z Centrum Handlowym Bonarka);
- Galeria Zderzak;
- Galeria Dystans (Fundacja 4 Style);
- Zofia Weiss Gallery;
- Galeria Autorska Bronisława Chromego;
- Galeria Raven;
- Galeria Kersten;
- Galeria OFF FRAME;
- Dom Aukcyjny Nautilus w Nowej Hucie;
- Galeria Trzecie Oko;
- galerie objęte mecenatem UMK (Jan Fejkiel Gallery, Galeria Autorska Mariana Gołogórskiego, Związek Polskich Artystów Fotografików, Galeria Szalom, Galeria LABIRYNT, Galeria Fundacji Sztuki Osób Niepełnosprawnych, Galeria ARTEMIS, Bielec Dom Fotografii i Malarstwa, Galeria Autorska Andrzeja Mleczki, Galeria Fotografii/ Galeria Dyląg, „ATTIS", Galeria AG);
- Pracownia i Muzeum Witrażu.

Miejsca:

- Miraculum (ważne wspomnienie i doświadczenie miejsca, które już nie istnieje);
- Telpod (ważne wspomnienie i doświadczenie miejsca, które już nie istnieje);
- Zbiornik Kultury (projekt zamknięty);
- Dom Rzemiosł Teatralnych;
- rzeźby: park Krakowski, Nowa Huta, południowy brzeg Wisły;
- kawiarnie i kluby;
- dzielnica Wesoła (nadzieja na stworzenie nowej dzielnicy sztuki i kultury);
- pracownie artystyczne (w ramach UMK i prywatne).

Wydarzenia:

- Dizajn-Biznes-Kraków;
- Cracow Art Week Krakers;
- Miesiąc Fotografii w Krakowie;
- Festiwal Sztuk Wizualnych ArtBoom (dobre wspomnienie);
- Międzynarodowe Triennale Grafiki w Krakowie;

- Krakowskie Spotkania Artystyczne Dialog;
- targi artystów i dizajnerów Nówka Sztuka;
- konkurs Call4Arts;
- konkurs DYSTANS ART COMPETITION;
- Kraków Design Festival;
- Sztuka do rzeczy – design w Krakowie;
- Biennale Architektury;
- Festiwal Otwarte Mieszkania Kraków;
- Cracow Art Week KRAKERS: (NO) HOPE.

Fenomeny i działania (przykłady):

- I i II Grupa Krakowska (dziedzictwo);
- Grupa Ładnie (dziedzictwo);
- Krakowska Szkoła Grafiki (dziedzictwo);
- Grupa Nowohucka – Grupa Pięciu (dziedzictwo);
- Grupa 13;
- Grupa Strupek;

- Siostry Rzeki;
- SPACE Start;
- legenda warsztatów krakowskich.

POWIĄZANIA I STRUKTURA OBSZARU SZTUK WIZUALNYCH

Dodatkowo należy wskazać **bardzo wiele firm zajmujących się działalnością wykorzystującą kompetencje związane z obszarem sztuk wizualnych** w sektorach takich jak: grafika użytkowa i komputerowa, wzornictwo i dizajn, sztuki użytkowe, architektura, street art, projektowanie wnętrz, architektura krajobrazu, gry wideo, projektowanie graficzne, wydawnictwa książkowe, pracownie konserwatorskie, fotografia, film i sztuki audiowizualne, scenografia i efekty wizualne, projektowanie wystaw, organizacja eventów. **Sektor sztuk wizualnych jest ściśle powiązany z sektorem literatury, filmu, gier wideo, muzycznym i scenicznym oraz z sektorem MICE.**

Zakres pola sztuk wizualnych wyznaczają trzy powiązane ze sobą elementy działalności w obszarze sztuki. To **(1) twórczość artystyczna** w kilku uzupełniających się obiegach, wymagająca miejsc, przestrzeni, inspiracji, przepływów, ekosystemu finansowego, kreująca wartości artystyczne i obiegi kulturowe; **(2) prezentacje, wystawy, wydarzenia, sprzedaż, edukacja i animacja dla sztuki**, odsłaniające dziedzictwo sztuk wizualnych, jak również współczesne działania kreujące przestrzeń spotkań, przestrzeń publiczną i komunikację społeczną, w tym działania z publicznością, związane z tworzeniem obiegów kulturalnych; **(3) działalność uczelni, pracowni twórczych, akademii, mediów** związana z edukacją w zakresie sztuk wizualnych, kształceniem nowych artystów i artystek, badaniami, działaniami kuratorskimi, dokumentacją sztuki, promocją. Pomiędzy tymi trzema elementami nie ma istotnych granic, ale każdy z nich ma własną specyfikę i powiązania

z innymi, komplementarnymi obszarami kultury i sektora kreatywnego. Te trzy systemy muszą sprawnie działać, aby cały ekosystem sztuk wizualnych mógł z nich czerpać zasoby i potencjał.

Z punktu widzenia miasta istotne mogą być trzy oddziałujące na nie rezultaty związane z funkcjonowaniem obszaru sztuk wizualnych. To **(1) miastotwórczość** pola sztuki, związana wieloaspektowo z tworzeniem jego przestrzeni, komunikacji społecznej, szans rozwojowych, obiegów kultury, budowaniem jego kapitału społecznego i kulturowego. To **(2) rozwój gospodarki kreatywnej miasta** z wykorzystaniem zasobów kultury, dziedzictwa, niematerialnych zasobów i potencjałów – czyli miejsc pracy, nowych podmiotów, nowych przestrzeni ekspansji. To **(3) przeciwdziałanie „zapaściom" w mieście**, czyli różnorodnym wyzwaniom, na które sztuka potrafi szybko zareagować i podpowiedzieć rozwiązania. Dotyczy to kwestii społecznych, politycznych, urbanistycznych, kulturowych i innych[21].

Na podstawie analizy wywiadów można stwierdzić, że naczelną cechą miejskich polityk kulturalnych w obszarze sztuk wizualnych w Krakowie powinna być dbałość o wsparcie i podsycanie **dynamiki oraz różnorodności pola sztuki**, interakcji pokoleniowych i grupowych, przyjęcie i zrozumienie, że sztuka awangardowa jest z natury sztuką krytyczną (także w stosunku do Miasta), jak również **finansowanie działań z zachowaniem ich autonomii**. Takie rozumienie działania sztuki odwołuje się do założenia, że sztuka jest ze swojej natury twórczością będącą w opozycji, pomyślaną jako kontestacja zastanego porządku. Powstaje w kontrze, jest „sygnalistką" i „forpocztą" (źródłosłów słowa awangarda) – zajmuje się tematami trudnymi, tematami tabu, kontrowersjami, eksploruje antagonizmy i sprzeczności i nie obawia

[21] Przykładem najnowszym mogą być działania artystyczne związane z ochroną klimatu, środowiska, dzikich enklaw przyrody w mieście. Z zewnątrz wygląda to jak konflikt pomiędzy np. Zarządem Zieleni Miejskiej a grupami aktywistów, przyrodników i artystów, ale w szerszej perspektywie jest to zespół działań o charakterze debaty publicznej, dzięki której miasto (jako całość) znacznie zyskuje: https://www.mocak.pl/elzbieta-sala-miasto-to-nie-firma.

się podejmować tematów różnorodnych: przekroczenia tematów delikatnych, w tym sacrum, spraw nierówności społecznych, praw człowieka, prawa do różnorodności wyrazu, wolności słowa, ochrony klimatu, praw mniejszości, praw zwierząt, sprawy napięć społecznych, sprawy przemocy w życiu społecznym itp. Natomiast przesterowanie pola, zbyt mocne nastawienie na partnerstwo i współpracę, ujednolicenie jądra działań może przynieść efekty przeciwne do oczekiwanych.

ROLE PODMIOTÓW DZIAŁAJĄCYCH W POLU SZTUKI

Na krakowskie pole sztuki należy patrzeć nie tylko jak na zbiór potencjałów, zasobów i aktorów. Konieczne jest również dostrzeżenie ich wkładów oraz ról, jakie odgrywają. Zrozumienie potrzeb, relacji i powiązań w obrębie pola dostarcza wskazówek, jak można kształtować jego przyszłość, tj. które role są mocno obsadzone przez jeden lub kilka podmiotów, a które wymagają wzmocnienia (np. profesjonalna krytyka sztuki). Dzięki tworzeniu przestrzeni współdzielonych, kohabitacji i synergii oraz elastycznemu i odważnemu wsparciu Miasta pole będzie się organicznie rozwijać. Istotne jest także podsycanie mechanizmów prorynkowych oraz budowanie zaplecza, kadr i mechanizmów zmierzających do akomodacji sztuki.

Na żywotność i rozwój pola sztuki warto spojrzeć z perspektywy ról, jakie odgrywają w nim konkretni aktorzy, którzy współtworzą jego kształt. Ważna jest tutaj siła i uzupełnianie się ról oraz główne wyzwania (zagadnienia) charakteryzujące daną rolę. Dzięki takiemu ujęciu problematyki można nie tylko zobaczyć, jacy aktorzy są obecni w krakowskim polu sztuki, ale również jakie jest ich znaczenie dla funkcjonowania całego pola.

Rola w polu sztuki **Na czym ona polega?**	**Kto ją pełni?** **Osoba, kolektyw, organizacja**	**Wyzwania**
TWÓRCA/ ARTYSTA proces twórczy zakończony działaniami i dziełami	– twórcy i twórczynie indywidualni – kolektywy twórcze	Jak zapewnić sobie warunki do tworzenia? Jak zwiększyć swoją widoczność w polu sztuki?
NAUCZYCIEL SZTUK I RZEMIOSŁ uczenie twórców i twórczyń (edukacja formalna i nieformalna)	– szkoły i uczelnie artystyczne – ogniska artystyczne – instruktorzy i instruktorki – mistrzowie/ mistrzynie	Jak uzyskać wyniki w postaci sukcesów uczniów i uczennic?
PRACOWNIK AKADEMICKI obserwacja i analiza pola sztuki	instytucje badawcze	Jak uzyskać wiedzę o stanie pola?
KRYTYK – analiza i ocena działań twórczych oraz dzieł – pośredniczenie między twórc(zyni)ami a odbiorc(zyni)ami – praca z dziełem	– media specjalistyczne – specjaliści i specjalistki na etacie – freelancerzy i freelancerki	Jak uzyskać widoczność i zainteresowanie dziełami w polu sztuki?
POŚREDNIK rozpowszechnianie informacji o aktualnościach kulturalnych	– media popularne – dziennikarze i dziennikarki	Jak dotrzeć z informacją do możliwie największej liczby odbiorców i odbiorczyń?
EDUKATOR – oswajanie i popularyzacja sztuki – budowanie relacji między twórc(zyni)ami i dziełami a odbiorc(zyni)ami	domy kultury i biblioteki	Jak zainteresować ludzi sztuką? Jak zbudować publiczność?

MENEDŻER wpływ na warunki doświadczania i tworzenia sztuki	instytucje prezentujące sztukę	Jak zapewnić widoczność dzieł w polu sztuki?
PATRON/ SPONSOR wspieranie twórców(-czyń) oraz projektów twórczych	osoby oraz organizacje udzielające wsparcia	Jak pomóc twórcy się rozwinąć? Jak być widocznym poprzez dzieło?
INWESTOR – szukanie atrakcyjnych lokat – budowanie portfela	osoby i firmy	Jak pomnożyć wkład zainwestowany w sztukę?
KOLEKCJONER – szukanie atrakcyjnych dzieł – budowanie kolekcji	osoby i instytucje (w tym muzea i galerie)	Jak zbudować i skompletować kolekcję?
ODBIORCA/ PUBLICZNOŚĆ	– mieszkańcy/ mieszkanki – turyści/ turystki	Jak mieć możliwie łatwy dostęp do dzieła?

METAFORY POLA SZTUKI W KRAKOWIE

Poniżej zebraliśmy **figury językowe, których badani rozmówcy i rozmówczynie używali, by uchwycić istotę pola sztuk wizualnych w Krakowie** i związanych z nim podmiotów. Figury te tworzą ramy pojęciowe do lepszego zrozumienia obszaru badań, jego głównych jakości i funkcji pełnionych przez podmioty w nim aktywne. Odpowiednie obsadzenie tych ról (ich wzmacnianie się, uzupełnianie, a także wchodzenie w interakcje) przyczyni się do rozwoju pola sztuki w Krakowie.

Zebrane ujęcia zostały zinterpretowane oraz opatrzone wnioskami, które można potraktować jako postulaty skierowane do podmiotów wiodących – wywierających istotny wpływ i podejmujących decyzje ważne dla

przyszłego stanu sztuk wizualnych w Krakowie w długim okresie. Kluczowe sposoby rozumienia pola to:

- pole rolne lub leśne jako swoisty ekosystem;
- stok narciarski;
- plaster miodu;
- wielowymiarowa figura przestrzenna;
- pole napięć i wyładowań energetycznych.

Pole rolne lub leśne jako swoisty ekosystem

Cytat wyrażający ideę pola leśnego lub rolnego (ekosystemu):

Potrzebne są instytucje o różnej skali, żeby ten ekosystem zadziałał. I te wszystkie elementy muszą być wypielęgnowane, kiedy zachodzi synergia, ale i konflikty. Czasem się kotłuje i buzuje, ale to jest właśnie to, tak ma być.

Interpretacja:
Figura pola była najczęściej przywoływanym obrazem, często wraz z jej szczegółowymi aspektami, takimi jak „ściółka". Podkreśla ona bogactwo, żyzność tego obszaru w Krakowie, kładzie również nacisk na imponderabilia – aspekty drobne, niezauważalne czy niedoceniane, a tworzące istotną jakość, stanowiące potencjał pola. Jak wygląda obraz badanego obszaru w świetle metafory pola?

Pole leśne jest tworzone przez różnorodność zasiedlających go i współistniejących (kohabitujących) ze sobą form podmiotów twórczych (koncepcja

organiczna, środowisko sztuki). **Pole rolne** jest uprawiane i współtworzone przez działające w nim podmioty, które traktują je jako wspólną wartość (koncepcja społecznościowa, społeczność sztuki).

Oba zbliżone ujęcia łączy wspólny **zbiór postulatów dla jego interesariuszy, interesariuszek, decydentek i decydentów:**

Należy chronić bogactwo pola – poznawać i akceptować jego naturę (różnorodność, efemeryczność, napięcia i sprzeczności), a następnie wspierać punktowo działania w polu, tak by wzrastało w zgodzie z własną naturą i dynamiką.

Stok narciarski

Cytat wyrażający ideę:

(...) *ma górki i dolinki. Niektóre trasy są bardziej prawdopodobne do zrobienia, a niektóre prawie w ogóle nieprawdopodobne. Ale realizatorem tego pola jest narciarz, a nie właściciel stoku. I Miasto ma potężne narzędzia do tego, żeby wzmacniać chciane „przyciągacze" prawdopodobieństwa. Czyli stwarzać przychylność do takich, a nie innych działań, a niektóre „wybulwiać", tak żeby za bardzo nie chciało się ludziom tam działać. Tu mamy całą sztukę myślenia miastem – urbanistyka, struktury społeczne i funkcjonalne.*

Interpretacja
Stok narciarski jako miejsce zarządzane przez właściciela (Urząd Miasta), ale używane przez narciarzy, kierujących się własnymi potrzebami i preferencjami. Właściciel stoku bazując na jego konkretnych właściwościach, może tak zorganizować ruch narciarski, by zachęcać do pewnych form i miejsc, a zmniejszać atrakcyjność innych. Ma tworzyć warunki na stoku, przy czym decyzja o sposobie i miejscu użytkowania należy ostatecznie do narciarzy (twórców).

Postulat dla decydentów(-tek):
Należy kształtować warunki użytkowania i rozwijania – brać odpowiedzialność za jakość infrastruktury, a nie za zachowania narciarzy.

Plaster miodu

Cytat wyrażający ideę:

W Małopolsce są cudowni pasjonaci, którzy prowadzą warsztaty, domy kultury, galerie. (...) *zaproponować współdziałanie* (...), *zespalać te pojedyncze pszczółki, bo my wzajemnie możemy się napędzać, możemy robić zrzutki finansowe, organizacyjne, koordynujące i tak dalej.*

Konstruowanie, jak już się bawimy tym obrazem plastra. To nie chodzi o to, że my mamy komórki woskowe i w te komórki sami... Nie. [Rolą wiodących instytucji] *jest właśnie budowanie struktury i oddawanie innym pola do działania.*

Interpretacja:
Metafora plastra zwraca uwagę na niezwykłą ruchliwość i potencjał twórczy aktorów pola. W tym ujęciu problemu rolą decydentów-pszczelarzy (zarówno przedstawicieli władz lokalnych, jak i największych instytucji w polu) jest zapewnianie warunków, by twórczy potencjał narastał i krystalizował się w różnych przestrzeniach fizycznych i instytucjonalnych Krakowa (różnych fragmentach plastra). Plaster miodu to także struktura, to odpowiednia ilość miejsca, to pracowitość, współpraca i hierarchia.

Postulat dla decydentów(-tek):
Należy kształtować warunki sprzyjające twórczej pracy – zapewniać twórcze przestrzenie i podstawowe warunki do inicjatyw twórczych, edukacyjnych i oswajających ze sztuką.

Wielowymiarowa figura przestrzenna

Cytat wyrażający ideę:

Wielowymiarowa bryła, czyli te wszystkie wymienione przeze mnie elementy, budują jakąś wielowymiarową przestrzeń ducha Krakowa. One są fundamentalnie ważne i istotne, one kształtują miasto. Poczynając od uniwersytetów, przez naukowców, artystów, twórców, pisarzy i kawiarnie.

Interpretacja:
Figura ukazująca złożoność i konieczność łączenia różnych perspektyw i podmiotów w obszarze sztuk wizualnych – nie tylko twórczyń i odbiorców, ale również innych podmiotów o potencjale zaangażowania się – oraz łączenia tych perspektyw: twórczej, edukacyjnej, biznesowej, kolekcjonerskiej. W tym ujęciu obszar sztuk wizualnych w Krakowie ukazuje się jako „społeczna rzeźba" współtworzona i rozwijana przez zaangażowane podmioty. W długofalowej perspektywie oznacza to potrzebę włączania w jego konstrukcję kolejnych aktorów i podtrzymywania zaangażowania dotychczasowych.

Postulat dla decydentów(-tek):
Należy włączać w konstruowanie pola przedstawicieli i przedstawicielki różnych sektorów: sztuki, nauki, biznesu i oświaty.

Pole napięć i wyładowań energetycznych

Cytat wyrażający ideę:

Bo są przestrzenie nieprzychylne i są przestrzenie przychylne, rzecz oczywista. A to moje ulubione, przykład pola atraktorowego, to [w nawiązaniu do teorii]

chaosu, wszystkie pola mają wolne atraktory (od ang. attract – *przyciągać). Przy konstrukcjach logicznych są atraktory i są* repellers [od ang. *repel* – odstręczać]*, czyli odstręczacze.*

Interpretacja:
Pole napięć i wyładowań podkreśla ekspresyjny wymiar sztuki oraz występowanie przeciwstawnych sił, dzięki którym sztuka może się „ucierać", szukać właściwej formy. Dochodzi do tego dzięki sporom, dyskusjom i zmaganiom wewnętrznym i interpersonalnym w środowisku twórczym Krakowa, rozumianym właśnie jako przestrzeń koniecznych interakcji.

Postulat dla decydentów(-tek):
Należy akceptować dynamiczny charakter interakcji w polu (jego nieustający twórczy „bulgot", ścieranie się i zmiany) i tworzyć własne atraktory (bodźce, polityki), dzięki którym możliwa będzie realizacja strategicznych zamierzeń Programu dla Sztuki, poprzez włączenie do programu części samorodnych wyładowań w polu sztuki (dzieł, debat, spotkań). Oczywiście znalezienie adekwatnych narzędzi wspierających tego typu myślenie będzie wymagało odrębnego wysiłku oraz stałej uważności na zmiany zachodzące w tym polu.

Metafory oddają stopień zróżnicowania pola sztuki, jego związki z oddolnym życiem miasta, jego niezależność, osobność i jednocześnie zaangażowanie. Oddają też funkcje Miasta (rozumianego jako mecenas), które powinno udzielać artyst(k)om kluczowych zasobów, może inspirować do konkretnych działań, ale nie powinno zbyt mocno ingerować w ich autonomię. Metafory te uwypuklają najistotniejsze funkcje Miasta: **mecenat dla sztuki, miejsca dla sztuki, widoczność sztuki jako aktywności miastotwórczej**.

POTENCJAŁY I ZASOBY

Potencjały to możliwości realizacji działań, to kapitał, dzięki któremu można rzeczowo i racjonalnie planować i stwarzać nowe szanse (dla sztuk

wizualnych). Potencjały wykazują wiele związków z kontekstem i ogólnymi warunkami działania – z powodu barier potencjał nie zawsze może być łatwo uruchomiony. Dlatego mogą one być wykorzystywane, uśpione bądź nawet marnotrawione.

Zasoby są czymś o wiele bardziej uchwytnym, ponieważ są to materialne (np. infrastruktura), ludzkie i niematerialne środki pozostające do dyspozycji, które można wykorzystać do realizacji planów, przedsięwzięć, projektów. W niniejszym dokumencie nie posługujemy się tymi kategoriami inaczej niż metaforami – chcemy wykazać, że obszar sztuki w Krakowie istnieje, działa, jest miejscem twórczości. Zasoby i potencjały łączą się tam, gdzie zasób (materialny lub niematerialny) stwarza szansę rozwoju. Innymi słowy: wobec problemów/ braków/ deficytów pozwala zaproponować rozwiązanie – oparte na wykorzystaniu tych zasobów. **Budowanie strategii opiera się zawsze na dobrym rozpoznaniu zasobów i wywiedzionych z nich potencjałów rozwoju.**

Miłość do swojego miasta i duma z niego

Powodem, dla którego respondenci i respondentki czują się związani z Krakowem, nawet jeżeli w tym mieście nie mieszkają, jest jego *genius loci*. Składa się nań urok zabytkowej architektury, trwanie w nienaruszonej formie przez wieki i utrwalony obraz nieco staroświeckiej społeczności, której się nie spieszy, ale która jest zdolna do współpracy i wychodzenia z ram ustalonych tradycją, jeśli potrzeba. Ranga dziedzictwa historycznego działa też hamująco: onieśmiela i koncentruje uwagę w zabytkowym centrum.

Uwielbiam to miasto, mieszkałam ponad 15 lat i naprawdę uważam, że Kraków ma bardzo duży potencjał. Jest przede wszystkim miastem świetnym do mieszkania i jest po prostu piękny. [wywiad 5]
Kraków jest takim miastem przepięknym i głębokim historycznie, to zawsze trzeba podkreślać, ale niestety to jest też swego rodzaju obciążenie. [wywiad 12]

Kultura jako marka i siła rozwojowa miasta

Wszystkie wypowiadające się osoby są zgodne, że kultura Krakowa jest wizerunkowym magnesem dla turystów i dla wielu osób powodem, żeby tu mieszkać. Jest to też być może jedyny liczący się globalnie produkt tego miasta.

Kultura jest w tym mieście składową genotypu miejsca. To jest skutek losów historycznych, dziejowych. Życie duchowe, życie intelektualne, życie kulturalne, życie artystyczne są fundamentalnie ważne i istotne, one kształtują miasto. Poczynając od uniwersytetów, przez naukowców, artystów, twórców, pisarzy i kawiarnie. [wywiad 4]

Ciągłość tradycji sztuki owocująca licznym, zróżnicowanym i „wrzącym" środowiskiem

Wielkim potencjałem jest bardzo zróżnicowane środowisko artystów, akademiczek, krytyków i kuratorek oraz mnogość inicjatyw, także oddolnych, składających się na wielobarwny dyskurs o sztuce i prowadzony poprzez sztukę. Wskazywano na tradycję sporów o sztukę jako cechę wpisaną w charakter tego środowiska, a zarazem warunek jego żywotności i autentyczności. Kraków jest tematem, który warto kontestować.

Ja wyrosłem na tej niezgodzie, jako człowiek kultury rozpoznaję to jako najcenniejsze, jedną z bardzo wartościowych rzeczy. My nie jesteśmy jednorodni, my plujemy na Kraków. [wywiad 4]

Uczelnie artystyczne: wiele branż i sektor kreatywny

Zwracano uwagę na liczbę absolwentów i absolwentek (około 600 osób), którzy co roku opuszczają mury uczelni kształcących artystów, projektantki,

krytyków, kuratorki, menedżerów w obszarze sztuki i zostają w Krakowie przez pewien czas lub na stałe. Oni tworzą pierwszą publiczność dla wystaw i wydarzeń oraz środowisko dyskusji i przepływu idei. Do tego grona należy też zaliczyć konserwatorów i konserwatorki dzieł sztuki.

Uczelnie artystyczne w Krakowie: posiadamy dwie państwowe, czyli Akademię Sztuk Pięknych i Wydział Sztuki Uniwersytetu Pedagogicznego, i dodatkowo prywatne szkoły Frycza i Krakowską, które również angażują się w sztuki wizualne. [wywiad 2]

Co roku prace doktorskie [na AGH] *to są fantastyczne prototypy, nigdy nie wdrażane, które tylko powstają za pieniądze studenta. A to jest przecież fantastyczny produkt, myśli intelektualna, artystyczna wyprodukowana w Krakowie.* [wywiad 4]

Liczne, silne i rozpoznawalne instytucje prezentujące sztukę

Wskazywano na silną pozycję i rozpoznawalność galerii i muzeów, tworzących panoramę sztuk wizualnych w mieście. Przy czym nazywano miejskimi instytucje, które znajdują się w Krakowie, a niekoniecznie te, których organizatorem jest Miasto. Oznacza to, że nawet z punktu widzenia artystów(-tek) i twórców(-czyń) podziały instytucjonalne nie są jasne, co więcej, nie są kulturotwórcze, bo wprowadzają podziały tam, gdzie powinien panować przepływ. Wskazywano na wielość, ciekawą formę architektoniczną oraz dobrą infrastrukturę tych miejsc oraz ich potencjał jako jakościowych przestrzeni spotkań ludzi ze sobą i ze sztuką (przywołane przykłady to Manggha, MOCAK, Muzeum Narodowe). Chwalono też kompetentną kadrę. Respondenci zwracają uwagę na wyraźny charakter tych instytucji, czyli ich misję i wizję działania. Różnorodność tych instytucji pozwala na podjęcie różnych tematów dla rozmaitych grup odbiorców. Wskazywano też na fakt, że przy

takiej liczbie instytucji prezentujących sztukę współczesną (lub mogących ją prezentować w większym stopniu, na przykład Muzeum Narodowe i Muzeum Miasta Krakowa) możliwa jest ich węższa specjalizacja – czyli nadanie każdej z nich wyraźnej misji w zakresie oferty dla publiczności.

Kraków ma dwie duże instytucje poświęcone sztuce. Jest jeszcze potencjalnie trzecia instytucja, która realizuje projekty związane ze sztuką współczesną, czyli Muzeum Narodowe. To jest bardzo duży zasób, to jest bardzo duży kapitał, który jest niezwykle istotny. [wywiad 3]

Kraków może sobie dużo bardziej pozwolić na taką samowystarczalność niż Łódź, więc wielkość środowiska w tym momencie znaczy. Jest w czym wybierać, to też sprawia, że taka inicjatywa jak powołanie jakiegoś lokalnego magazynu artystycznego byłoby tam dużo łatwiejsze niż w innych miejscach, są osoby piszące, są osoby komentujące. Więc to jest, myślę, potencjał. [wywiad 3]

MOCAK zbudował silne środowisko ludzi młodych. Z tego, co wiem, patrząc na grupy wiekowe odwiedzających, to najsilniejszą grupą jest jednak młodzież, studenci. [wywiad 12]

Doceniono programy edukacyjne prowadzone przez instytucje prezentujące sztukę współczesną, na przykład klub dla dzieci w Bunkrze Sztuki oraz zajęcia prowadzone dla dzieci i dorosłych przez Muzeum Narodowe.

Były genialne zajęcia Mały Klub Bunkra Sztuki, to było coś fenomenalnego. To było świetne, byli tam i rodzice, i dzieci. Oglądali te wystawy, jakby też mieli kontakt z tym artystą. Nagle, przez dzieci, ale jednak. (...) *nie tam godzinka, może nawet trzy,* (...) *są wymierne efekty, coś powstaje po tym.* [wywiad 7]

Aktywność Miasta jako mecenasa – miejskie programy wsparcia i rozwoju sektora sztuk wizualnych

Ostatnio wykreowany w modelu sieciowym Krakowski Salon Sztuki ma ciekawy i obiecujący model zarządzania i partycypacji. Współorganizatorzy wydarzenia to miejska instytucja kultury: KBF, a także Fundacja Artyści-Innowacja-Teoria F.A.I.T. W okresie pandemii COVID-19 stworzono również narzędzie analogiczne do Partnerstwa dla Muzyki (małych dotacji i grantów na działanie) – Partnerstwo dla Sztuki, które oferuje ciekawy i uproszczony format aplikowania i rozliczania dotacji. Rozwijane są działania polegające na dzieleniu się *know-how* w zakresie przedsiębiorczości i biznesu, dobrze funkcjonuje współpraca ze ZPAP w Krakowie. ArtBoom, Bunkier sprzed kilku lat podano jako przykłady bardzo pożądanej synergii samorządowych działań UM i UMWM. Doceniono inicjatywy rozwijające dialog między Miastem a środowiskiem artystów, krytyczek i kuratorów, takie jak tzw. Komisja ds. Zapobiegania Nędzy i Rozpaczy – zespół artystek, kuratorów i menedżerek kultury wspólnie inicjujących działania istotne dla sektora sztuki.

Większość rozmówców i rozmówczyń znała miejskie programy wsparcia dla środowiska i doceniała je (jakkolwiek wskazywano na niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb).

Z mojego punktu widzenia w Krakowie nie jest źle, porównując do innych miast, bo jednak mecenat istnieje. Są pieniądze na jubileusze, na wystawy, na współpracę za granicą. Są dotacje i różne programy. [wywiad 2]

Znaczące komercyjne galerie sztuki

Wątek galerii sztuki pojawiał się w większości wypowiedzi. Galerie, choć różnie oceniane, w zgodnej opinii rozmówców i rozmówczyń stanowią jeden z głównych zasobów w polu sztuki. Ich cechą jest niezależność, a misją prezentowanie krakowskich artystów i artystek.

Są te dwie duże i znaczące galerie, które mają bardzo bogatą historię, czyli Starmach Gallery i Galeria Zderzak, obie mają najwspanialsze lata za sobą. Galeria Starmach nie jest już tak aktywna jak niegdyś w realizowaniu projektów wystawienniczych, Galeria Zderzak się robi coraz bardziej wsobna, jeżeli chodzi o wybór artystów. [wywiad 3]

Rola Związku Polskich Artystów Plastyków

Ta organizacja jest przykładem ciągłości misji rozumianej jako opieka nad artyst(k)ami, rzecznictwo wobec ich interesów i troska o zapis ich dokonań, ale też codzienna troska o starsze pokolenie artystów(-tek). Cennymi zasobami są niewątpliwie archiwa ZPAP.

Nasze cele są od lat te same, czyli promocja i popularyzacja sztuki, opieka nad artystami, edukacja poprzez sztukę. I bardzo ważna rzecz, ochrona zawodu artysty. Chodzi o opiekę socjalną, o podniesienie statusu artysty w społeczeństwie. [wywiad 11]

Związek Polskich Artystów Plastyków jest taką formą związku zawodowego. Dbamy o artystów i nie mamy nic wspólnego z partiami ideologicznymi i politycznymi, tylko naszym wspólnym celem jest sztuka profesjonalna. [wywiad 11]

Miejskie instytucje kultury bliskie mieszkańcom i mieszkankom

Potencjałem – zwłaszcza jeżeli chodzi o edukację odbiorców(-czyń) sztuki – są także instytucje kultury inne niż muzea i galerie, czyli domy kultury i biblioteki, młodzieżowe domy kultury i wspierane przez Miasto organizacje pozarządowe prowadzące różnego typu centra aktywności lokalnej, które w opinii respondentów i respondentek stanowią przestrzeń edukacji dla sztuki i poprzez sztukę. Respondenci i respondentki uważają, że Mia-

sto mogłoby rozszerzać pole działania tzw. tradycyjnych instytucji kultury w kierunku interdyscyplinarnych węzłów i tworzenia przestrzeni wspólnych także dla sektora sztuki.

Uważam, że dobrze byłoby łączyć biblioteki czy centra kultury z galeriami sztuki. [Biblioteka] *to jest super miejsce, tam jest czytelnia wystawiennicza, ja tam robię sesje.* [wywiad 7]

Uważam, że niezwykle ważne są domy kultury w Krakowie. [wywiad 9]

Przestrzenie publiczne (otwarte i w budynkach): istniejące i już nieistniejące

Innym istotnym zasobem stanowiącym niewykorzystany w pełni potencjał są przestrzenie publiczne Krakowa, w których sztuka byłaby dostępna dla mieszkańców i mieszkanek i stawałaby się komentarzem do życia miasta. Mowa o placach, ulicach i terenach zielonych, ale też miejscach pod dachem: pomieszczeniach (nawet chwilowo) oddanych artyst(k)om. Wielokrotnie przywoływano miejsca, które – nawet jeżeli dziś nie istnieją – stanowią w opinii respondentów przykłady dobrej praktyki: Zbiornik Kultury, Telpod, Miraculum. Choć pojawiają się nowe węzły i kolonie artystyczne, takie jak np. Skład Solny, jest oczywiste, że miejsce zostanie niebawem oddane pod budowę Centrum Literatury i Języka Planeta Lem.

Kraków naprawdę ma punkty centralne, Planty, arterie, plac Inwalidów, plac Bohaterów Getta, ulica Karmelicka… [wywiad 10]

Ten wielki Telpod, 700 lokali, 100 artystów, zawody, tanie czynsze dla działalności jednoosobowych, ktoś zaczyna, kończy studia, chce firmę rozgonić, wysyłać paczki małe. To wszystko w jednym budynku, centralne ogrzewanie, to działało. [wywiad 7]

Połączenie uroku miasta historycznego z bieżącym dyskursem globalnym

Zdaniem respondentów i respondentek Kraków jest celem wyjazdów turystycznych jako miejsce, gdzie czas zwalnia, przestrzeń jest autentyczna, tajemnicza i piękna. Ma urok miejsca, które można powoli odkrywać, przyciąga odrębnością i jest zaprzeczeniem mainstreamu. Zachęca do eksploracji – co jest pożądane przez odbiorców sztuki. Jednocześnie pozostaje poza głównym nurtem, czyli jest bardziej niezależny niż chociażby stolica.

Prowincjonalność mogłaby być w jakiś sposób połączona właśnie z taką globalnością. To w krakowskiej kulturze jest wyczuwalne, że te cechy można by jakoś mądrze wzmacniać, takie połączenie prowincjonalności i światowości. [wywiad 9]

Rozpoznawalne poza Krakowem wydarzenia

Krakers, Miesiąc Fotografii, Międzynarodowe Triennale Grafiki to wydarzenia wskazywane jako najbardziej rozpoznawalne. Zwracano uwagę na to, że są one wynikiem kooperacji różnych środowisk, co zwiększa ich oddziaływanie. Bardzo często respondenci i respondentki odwoływali się też do festiwalu ArtBoom jako cennej inicjatywy i prowokującego „wrzenie" środowiska i publiczności festiwalu sztuki. W tych wspomnieniach w równym stopniu pobrzmiewała nostalgia za obecnością sztuki na ulicy i angażowaniem opinii publicznej, co krytyka „festiwalizacji" sztuki w opozycji do pracy organicznej w środowisku i edukacji dla sztuki. Jako pomysł na wyjście z problemu niech posłuży cytat z raportu *Widok publiczny*:

Około 2007 roku wszyscy się zastanawiali, jak robić spektakularne imprezy, żeby były naprawdę wielkie i wspaniałe. Sześć lat później wszyscy mówią – koniec z tym, to jest niedobre. Myślę, że warto zastanowić się raczej nad tym, jak spowodować, żeby nastąpiły przejścia i połączenia między najbardziej granularnym

poziomem uczestnictwa w kulturze a wypracowanymi już markowymi, monumentalnymi i znaczącymi dla Krakowa wydarzeniami. Można przecież stworzyć strukturę poziomów, na których takie powiązania występują, i zastanowić się, co w lokalnym wymiarze można wzmocnić, żeby te gigantyczne wydarzenia nie odbywały się w próżni[22].

Dziedzictwo wybitnych twórców i twórczyń

Dorobek wielu krakowskich artystów i artystek jest zachowany w postaci muzeów, kolekcji czy pracowni. Miejsca te są z jednej strony wyzwaniem, a z drugiej inspiracją do podjęcia dialogu z nieżyjącymi mistrzami i mistrzyniami. Ich wartość może być postrzegana na różne sposoby: jako zapis życia i twórczości, jako pamiątka po artyście, miejsce inspiracji i dialogu czy nawet miejsce dla rezydencji lub pracowni dla młodych artystów(-tek). Pracownie historyczne jako zasoby do opowiadania miasta pozostają niewykorzystanym w pełni potencjałem.

Muzeum Tadeusza Kantora jest ciekawym miejscem. Fantastycznie, że powstało. Próbuje ono sobie odpowiedzieć na pytanie, co robić, będąc instytucją, która teoretycznie jest poświęcona kulturze i tradycji czy spuściźnie jednego artysty. To jest olbrzymie wyzwanie, z którym instytucje na całym świecie się borykają (...). [wywiad 3]

Inicjatywy środowiska – siła kolektywów

Doceniono inicjatywy artystyczne, które wyrosły ze środowiska artystycznego przy wsparciu Miasta. Wymieniano jako przykłady dobrej współpracy: ArtBoom, Krakers, Salon Sztuki. Rozmówcy i rozmówczynie zwrócili uwagę także na wychodzenie artystów(-tek) i ich prac poza ścisłe centrum miasta,

[22] *Widok publiczny*, red. Aleksandra Jach, Kraków 2016.

oddolne tworzenie enklaw takich jak CSW Wiewiórka na Podgórzu czy nowohuckie Stowarzyszenie Centrum B7.
Centrum Sztuki Współczesnej Wiewiórka pokazuje, że środowisko potrafi się integrować, przez kilka dekad przecież funkcjonowała bardzo prężnie i funkcjonuje Otwarta Pracownia. Mówię o działaniach pozainstytucjonalnych, uważam, że są bardzo ważne, co na przykład w takiej intensywnej formie w stolicy nie występuje. [wywiad 12]

Jako przejaw aktywnej oddolności kilkakrotnie przywoływano Salon Sztuki.

Salon Sztuki to jest ten sposób myślenia, który jest mi bardzo bliski. To jest coś, co w zasadzie jest bardziej projektem niż instytucją. I co jest absolutnie sfokusowane na tym, żeby integrować środowisko i pomagać mu się rozwijać. [wywiad 5]

Gotowość artystów(-tek) do podejmowania tematów społecznie ważnych, do spotkań z mieszkańcami i mieszkankami, nie tylko z publicznością swoich wystaw, jest także wyróżnikiem krakowskiego środowiska. Stanowi to potencjał dla rozwijania edukacji z zakresu sztuki współczesnej poprzez spotkanie i wspólną pracę: mieszkańców i mieszkanek miasta z artyst(k)ami.

Ogrody społeczne, kooperatywy – często tam właśnie też artyści są zaangażowani, ale nie tylko. Uważam, że to jest bardzo duża siła, i to już na pewno w dużym stopniu istnieje właśnie w Krakowie. [wywiad 5]

Przejawem inicjatywy środowiska jest wypracowana w ramach Salonu Sztuki **koncepcja kohabitatu**, jako inicjatywy mogącej się zrealizować w okolicy szpitali uniwersyteckich w **dzielnicy Wesoła**. Jest to propozycja wypracowana przez samych zainteresowanych i zakładająca kolektywną decyzyjność i odpowiedzialność.

Podstawowe **założenia kohabitatu**:

- Jest to długofalowo dostępna przestrzeń dla wsparcia działań twórczych przeznaczona dla lokalnego środowiska sztuk wizualnych. Rezultaty tej działalności określane są w sposób jakościowy, a nie ilościowy.

- Jest to miejsce, które służy do pracy i życia codziennego użytkowników i użytkowniczek, a równocześnie jest interesujące i atrakcyjne dla mieszkańców i publiczności.

- Jest to miejsce sprzyjające wymianie idei i doświadczeń, kulturotwórcze, otwarte na mieszkańców i mieszkanki miasta.

- Jest to miejsce dla pracowni artystycznych, przestrzeni pracy dla teoretyków(-czek) i kuratorów(-rek), przestrzeni wystawienniczych o oddolnym i elastycznym charakterze, przestrzeni biurowych dla organizacji pozarządowych, przestrzeni spotkań, konferencji, dyskusji, prowadzenia przyjaznej i otwartej na potrzeby użytkowników i użytkowniczek kawiarni lub jadłodajni.

- Jest to miejsce, w którym priorytetem nie jest zysk finansowy.

- Jest to miejsce demokratycznie zarządzane przez jego użytkowników i użytkowniczki.

- Użytkownicy i użytkowniczki decydują o jego kształcie i ponoszą odpowiedzialność za jakość prowadzonych tam działań poprzez powołanie kadencyjnej rady składającej się z reprezentantów i reprezentantek środowiska, która podejmuje kluczowe dla działań kohabitatu decyzje.

Publiczność – zasób niezbadany

Środowisko związane ze sztuką – a szerzej z kulturą – jest w Krakowie bardzo liczne. Są to osoby stanowiące rzeczywistą i potencjalną publiczność wystaw. Należą do nich osoby ze środowiska sztuki, studenci(-tki) kierunków związanych ze sztuką, aktywni uczestnicy(-czki) kultury, miłośnicy(-czki) swojego miasta. Publicznością są też mieszkańcy(-nki) mający dostęp do sztuki w przestrzeniach publicznych. Jednak aby świadomie odbierać sztukę współczesną w galerii lub muzeum, trzeba wyjść z domu – a często także ze swojej strefy komfortu – aby udać się tam, gdzie czeka nieznane. Dla wielu osób to zbyt trudne, niechciane doświadczenie. Znaczna część społeczeństwa nie czuje się przygotowana do kontaktu z galeriami i instytucjami sztuki oraz ich ofertą. Z drugiej strony nadmierne uproszczenie przekazu wprowadza ryzyko banalizacji i infantylizacji, które jest z kolei bardzo źle odbierane przez środowisko artystów(-tek) i kuratorów(-rek). Rozwiązaniem jest tworzenie miejsc dla różnych grup odbiorców(-czyń) i wymagających różnego poziomu zaawansowania.

W Polsce mamy wciąż problem z ogromnym nieporozumieniem co do tego, czym są sztuki wizualne czy sztuka współczesna. Polski widz boi się galerii sztuki współczesnej i sztuki współczesnej jako takiej. To się, niestety, będzie nasilało. Sztuka współczesna wymaga zaangażowania uwagi, a z tym dziś jest najtrudniej. [z: *Widok publiczny*, dz. cyt.]

Obecność dobrej sztuki krytycznej wciąga ludzi. Sztuka krytyczna niezrozumiała (albo dla nielicznych) jest nieporozumieniem. [wywiad 9]

Mam natomiast wrażenie, że wciąż stosunkowo niewiele wiemy o tym, kim są i jak funkcjonują nasi odbiorcy. [z: *Widok publiczny*, dz. cyt.]

Proste, a niedoceniane cykle wykładów popularyzatorskich czy oprowadzania po wystawach – to są narzędzia po prostu świetne. Ja mam doświadczenia z oprowadzań kuratorskich ze swoich wystaw, zawsze przychodziło dużo ludzi i zawsze to były twarze, których nie kojarzyłam z wernisaży; nie ludzi ze środowiska. I ci ludzie po prostu potrafili być słuchaczami naprawdę. [wywiad 7]

BRAKI, POTRZEBY, OCZEKIWANIA, REKOMENDACJE

Jak wskazano powyżej, krakowski sektor sztuki jest wielopokoleniowy, bogaty i różnorodny. Są w nim jednak obszary niedostatków czy braków, które wymagają wsparcia dla dalszego rozwoju całego pola. W ramach przeprowadzonych badań zebrano od respondentów informacje o potrzebach i oczekiwaniach cechujących różne typy aktorów działających w polu sztuki. **Do dalszego rozważenia jest kwestia, w jakim stopniu i w jaki sposób możliwe i konieczne jest udzielanie takiego wsparcia.**

Każda kwestia został opisana z uwzględnieniem **(1) potrzeby lub oczekiwań aktorów w polu oraz (2) możliwych i rekomendowanych form udzielanego im wsparcia** (zaproponowanych przez respondentów i respondentki). Czasem jest to sama informacja o tym, że dana przestrzeń jest „opuszczona"/ niezagospodarowana/ dostępna, a czasem konkretne sugerowane formy pomocy. **Są to rekomendacje w świetle zgromadzonej wiedzy pochodzącej ze źródeł dostępnych podczas badań. W procesie decyzyjnym potrzebne będzie uwzględnienie również innych uwarunkowań związanych między innymi z funkcjonowaniem administracji, dostępnym budżetem na rozwój pola sztuki, państwowym ustawodawstwem itp.**

Na tym etapie bardzo istotne jest zaznaczenie, że przez większość respondentów(-tek) wsparcie rozumiane jest nie jako bezpośrednie zapewnienie środków na realizację działań, ale przede wszystkim jako **stworzenie warunków, mechanizmów, infrastruktury, klimatu** dla rozwoju sztuk wizualnych w Krakowie.

Potrzeba edukacji, oswajania osób dorosłych w Krakowie ze sztuką wizualną

Istotnym i przez wiele osób podkreślanym problemem jest niewystarczająco rozwinięta recepcja sztuki wśród mieszkańców i mieszkanek Krakowa, co skutkuje stosunkowo niewielką popularnością sztuki i chęcią jej doświadczania, a także słabo rozwiniętą potrzebą kolekcjonowania dzieł sztuki. Stąd potrzeba dotarcia do szerszej publiczności i nowych odbiorców(-czyń). Wzmacnianie sfery odbioru sztuki oznacza włączanie do pola sztuki większej liczby osób – uczestników(-czek), odbiorców(-czyń). To zaś wymaga pomysłów promocyjno-edukacyjnych oraz przełamywania barier związanych z odbiorem tej formy ekspresji. Bariery te są dużo silniejsze niż w przypadku innych form kultury w Krakowie – np. literatury i muzyki. Dlatego z takim sentymentem wspominany jest ArtBoom, jako wydarzenie z silnym marketingiem, szeroką promocją, o dużej widzialności. Brak widzialności wydarzeń artystycznych wielu respondent(k)om jawi się jako poważny problem. Pomimo wielu wyróżnień, stypendiów i nagród przyznawanych w dziedzinie sztuki brakuje znaczącej nagrody dla środowisk kultury, porównywalnej do nagród literackich, muzycznych czy filmowych wręczanych w mieście.

Literatura jest obecnie dostępna w zasadzie bez ograniczeń czasowych i przestrzennych. Istnieje możliwość czytania w dowolnym miejscu (np. domu, środku transportu, miejscu publicznym) i w dowolnej formie (papierowej, elektronicznej na czytniku lub telefonie komórkowym, słuchania książki mówionej). Ponadto powszechnie znanymi i rozpoznawalnymi instytucjami są biblioteki, jako miejsca lektury, ale i odwiedzin, spędzania wolnego czasu. Zasadniczo nie budzą one dystansu, podobnie jak księgarnie, które sprzedają często nie tylko książki, ale również materiały plastyczne i zabawki. Są to zatem miejsca powszechnie odwiedzane i znane od dziecka. Dodatkowe czynniki wzmacniające siłę przyciągania i dostępność literatury to krakowski *genius loci* i lokalne dziedzictwo literackie, wyrażające się festi-

walami na najwyższym poziomie, obecnością literatury i książki w mediach oraz marką Krakowa jako Miasta Literatury UNESCO.

Muzyka, podobnie jak literatura, jest łatwo i powszechnie dostępna od najmłodszych lat życia. Muzyka towarzyszy filmom (w tym bajkom), jest instalowana w zabawkach, a współczesne urządzenia elektroniczne połączone z Internetem dają możliwość korzystania z niemal nieskończonego zasobu o każdej porze dnia i nocy w formie bezpłatnej (np. YouTube, SoundCloud) lub abonamentowej (np. Tidal, Spotify). A zatem towarzyszy ona ludziom na co dzień i korzystanie z niej nie budzi oporów (oczywiście, osobną kwestią jest jakość muzyki i korzystanie z „trudniejszych" w odbiorze gatunków, jak muzyka improwizowana czy klasyczna). Tak jak w przypadku literatury, Kraków oferuje poszukiwacz(k)om muzycznych doznań festiwale na najwyższym poziomie oraz różnorodną scenę muzyczną. Jest to zatem medium oswojone, łatwo dostępne, również od najwcześniejszych lat życia. Zasadniczo nastawienie do muzyki nie stanowi bariery, pozostaje jedynie kwestia gustu.

Na tym tle, w porównaniu do literatury i muzyki, **współczesne sztuki wizualne** mają dużo trudniejszą sytuację, jeśli chodzi o relacje z odbior-c(zyni)ami. Po pierwsze nie występuje tu zjawisko oswojenia – brakuje zaznajomienia ze sztuką i sposobami jej odbioru od dziecka (liczba lekcji plastyki jest w Polsce dramatycznie niska na tle innych krajów[23]). Jest to forma zasadniczo nieoswojona i nieprzyswojona w okresie dziecięcym i młodzieńczym. Istnieje zatem mentalna bariera wejścia w kontakt – trudność oswojenia się z formą, wejścia w relację z treścią czy ideą artystyczną. Po drugie, w przeciwieństwie do literatury i muzyki, nie wszystkiego da się doświadczyć przez Internet czy w domu. Sztuki wizualne zasadniczo wymagają więcej wysiłku – decyzji o wybraniu się do konkretnego miejsca

[23] Obecnie ramowy plan nauczania plastyki przygotowany przez MEN przewiduje np. nauczanie tego przedmiotu w obrębie szkoły podstawowej w wymiarze jednej godziny tygodniowo w klasach IV–VII.

źródło: http://www.artboomfestival.pl/pl/80/5/34/boom

w ograniczonym czasie. Oczywiście może to być postrzegane jako walor, lecz dla wielu początkujących odbiorców(-czyń) stanowi barierę. Po trzecie w porównaniu do literatury i muzyki kontakt ze sztukami wizualnymi zawiera większy element nieznanego i ryzyka. Odbiór literatury polega zasadniczo na czytaniu, muzyki na słuchaniu, natomiast odbiór sztuk wizualnych może być całkowicie zaskakujący, performatywny, przenikający się z życiem codziennym. Przykładem może być pomysł tymczasowego zastąpienia krakowskiego hejnału pianiem koguta[24] czy replika „upadłej" kopuły kościoła mariackiego prezentowana w ramach festiwalu ArtBoom.

[24] Kontrowersyjny kogut na wieży mariackiej, https://dziennikpolski24.pl/kontrowersyjny-kogut-na-wiezy-mariackiej/ar/8238324, 25 września 2015.

Ponadto wiele pomysłów spotykać się może nie tylko z niezrozumieniem, krytyką, ale i całkowitym odrzuceniem jako dzieło sztuki. Jest to prawdopodobne, jeśli uwzględnimy, że przeciętny Polak ma zaledwie 200 godzin kontaktu ze sztuką w procesie swojej edukacji, a brak kontaktu ze sztuką w procesie edukacyjnym owocuje jej niezrozumieniem i niechęcią odbioru.

W przeciwieństwie do łatwiej dostępnych dziedzin, jak muzyka i literatura, sztuka wizualna wymaga większego wysiłku i przełamania osobistych barier w jej odbieraniu, również barier psychologicznych. Mogą się one wiązać z nieznajomością jej form – poczuciem braku bezpieczeństwa (ryzyko narażenia się na śmieszność, ujawnienia ignorancji). Innym utrudnieniem może być brak wiedzy o dostępności sztuk wizualnych w mieście i o zasadach korzystania z miejsc prezentujących sztukę współczesną (np.: czy wstęp do prywatnych galerii sztuki jest odpłatny, jak do muzeów, czy bezpłatny, jak do księgarni? Które kawiarnie prezentują sztukę „na serio" w formie wystaw czasowych czy dzieł do nabycia, a które tylko zapełniają ściany przypadkową dekoracją?). Potencjalni odbiorcy i odbiorczynie mogą nie mieć świadomości, które miejsca, lokale, instytucje należą do pola sztuki w Krakowie lub je reprezentują. Zaskakiwać może fakt, że sztuki wizualne mogą nie tylko być prezentowane w galeriach, jako obrazy czy klasyczne rzeźby, ale również przybierać inne formy, jak np. sztuka performatywna.

I na koniec cytat kontekstowy z raportu *Widok publiczny*:

Mówię o tym, ponieważ w Polsce mamy wciąż problem z ogromnym nieporozumieniem co do tego, czym są sztuki wizualne czy sztuka współczesna. Polski widz boi się galerii sztuki współczesnej i sztuki współczesnej jako takiej. To się, niestety, będzie nasilało. Sztuka współczesna wymaga zaangażowania uwagi, a z tym dziś jest najtrudniej. Zupełnie innej aktywności i odmiennej formy zaangażowania wymaga pójście ze znajomymi na piwo. Rzecz polega na tym, że to są aktywności, które się nie wykluczają. Te same osoby pójdą sobie i na piwo, i do Bunkra na wystawę. Mogą wprawdzie zobaczyć tylko część tej wystawy

i wyjdą, bo się znudzą, ale ważna jest każda forma kontaktu. Mam natomiast wrażenie, że wciąż stosunkowo niewiele wiemy o tym, kim są i jak funkcjonują nasi odbiorcy[25].

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Potrzebę edukacji dorosłych, w związku z wyżej opisanymi uwarunkowaniami, rozumiemy szeroko jako zwiększanie szans i możliwości doświadczania sztuki, zwłaszcza zmniejszanie przeszkód i barier w dostępie do niej, nie tylko poprzez wzmocnienie informacji o dostępnych i zapraszających miejscach ze sztuką wizualną, ale również podejmowanie działań (np. organizację wydarzeń, kampanii, projektów partycypacyjnych) ułatwiających wejście w kontakt ze sztuką osobom dorosłym. Elementem oswajania są też podstawowe informacje o zasadach korzystania ze sztuki i miejsc prezentacji sztuki (np. o tym, co jest płatne, a co bezpłatne).

Innym sposobem oswajania ze sztuką osób dorosłych jest docieranie do nich poprzez dzieci, czyli oddziaływanie na całe rodziny, poprzez włączanie do pola sztuki najmłodszych mieszkańców. Istnieje w tym zakresie wspomniany wzorzec i dobra praktyka Małego Klubu Bunkra Sztuki. Program dla dzieci i rodziców mógłby stać się standardem w każdej instytucji sztuki. Ważne jest również skierowanie uwagi na instytucje bliskie mieszkańcom, aby współczesna sztuka była tam obecna w większym stopniu.

Potrzeba wzmocnienia profesjonalnej krytyki sztuki i dziennikarstwa krytycznego

W Krakowie zaobserwować można brak przestrzeni na krytykę sztuki, np. medium specjalizującego się w tej dziedzinie (w skali kraju przykładem jest magazyn „Szum") oraz zanik profesjonalnej krytyki, którą wypiera krytyka nieprofesjonalna w mediach społecznościowych. Niestety, współczesna

[25] *Widok publiczny*, dz. cyt.

krytyka ma się nie najlepiej. Ponieważ wymaga lat kształcenia, kumulującego się doświadczenia ze sztuką, jest to obecnie **zawód** zanikający. Nie jest on bowiem atrakcyjny rynkowo, a część krytyki w formie nieprofesjonalnej rzeczywiście przeniosła się do mediów społecznościowych. Sam zawód krytyka postrzegany jest jako mało rynkowy, a osoby o potencjale czy wykształceniu umożliwiającym uprawianie go nie mają zaproszeń do współpracy ze względu na brak mediów zainteresowanych krytyką sztuki. Tymczasem **krytyka sztuki** pełni wiele funkcji zarówno dla odbiorców(-czyń), jak i twórców(-czyń), a długofalowo również marki Krakowa jako miasta sztuki.

Dla odbiorców jest to przede wszystkim funkcja informacyjna i obniżanie progu wejścia w kontakt ze sztuką współczesną. Dzięki rzetelnej krytyce odbiorcy dowiadują się o istnieniu konkretnego artysty lub artystki, ich twórczości, uzyskują informację o wystawie, a początkujący odbiorcy (wielu z nas) dostają ramy intelektualne, ułatwiające na wstępie odbiór dzieł – mogą zwrócić uwagę na cechy charakterystyczne określonej twórczości, motywy, użyte środki. Krytyka zarysowuje też szerszy kontekst, np. inspiracje artysty, jego twórczość na tle trendów w sztuce itp. Krytyczki i krytycy ułatwiają zatem dostęp do sztuki, dodają odwagi w odbiorze, przybliżają, oceniają, a zarazem **prowokują do wyrobienia własnego zdania** – *ergo* wybrania się do galerii, muzeum czy na wystawę plenerową, by bezpośrednio wejść w kontakt z dziełem i skonfrontować opis krytyczny z własnym doświadczeniem.

Dla twórców(-czyń) krytyka pełni również funkcję informacyjną i ułatwia dotarcie do szerszych grup odbiorców(-czyń). Krytyka jest w pewnym sensie **pasem transmisyjnym** – informacją o artyst(k)ach i ich dziełach. Krytycy(-czki) zatem ułatwiają wejście artystów(-tek) w szerszy obieg, niezależnie od tego, czy wystawiają złe czy dobre noty opisywanym dziełom. Niebagatelna jest również funkcja pobudzania dyskusji i „prowokowania" potencjalnych odbiorców(-czyń) do osobistego skonfrontowania się z dziełami po lekturze krytycznej publikacji.

Jak ustalono powyżej (patrz rozdział **„Potencjały…", s. 50**), pole sztuki rozwija się dzięki dyskusjom, sporom i napięciom. Taka jest jego natura. Profesjonalna krytyka wywołuje spory i dyskusje, zatem jest czynnikiem pobudzającym intelektualnie zarówno twórców(-czynie), jak i odbiorców(-czynie). Ważne, by był to spór merytoryczny, poparty pewną wiedzą o sztuce i trendach w niej występujących, a nie napędzany wyłącznie emocjami i urazami.

Wniosek/ Rekomendacja obszaru wsparcia

Z uwagi na wielofunkcyjność krytyki – jej nie tylko informacyjną, ale również pośredniczącą i aktywizującą rolę – istnieje potrzeba wzmocnienia jej obecności w polu sztuki. Opracowania, analizy, recenzje i szeroko rozumiane dziennikarstwo krytyczne warto wzmocnić po pierwsze poprzez wspieranie finansowe osób zajmujących się krytyką – zapewnienie budżetu na opłacanie regularnej i profesjonalnej krytyki sztuki na łamach periodyków czy stron internetowych zajmujących się sztuką współczesną (warto rozważyć również oznakowanie ich logotypem Krakowa jako miasta sztuki, które stałoby się z czasem rozpoznawalnym znakiem zachęcającym do lektury nie tylko osoby z branży, ale również nowych odbiorców i odbiorczynie).

Po drugie warto wspierać inicjatywy powstawania czy rozwoju czasopism zajmujących się profesjonalnie współczesną sztuką wizualną i ją przybliżających. Potrzebne jest stworzenie lub wzmocnienie inicjatyw, które doprowadziłyby do zaistnienia krakowskiego periodyku poświęconego sztuce współczesnej (być może wzmocnienie lub przeprofilowanie jednego z istniejących już tytułów). Warto rozważyć stałe pasma i wsparcie tekstów poświęconych sztuce w istniejących tytułach prasowych, zwłaszcza miesięcznikach, kwartalnikach, ale i mediach codziennych. Z punktu widzenia celowości działań wzmacniających rynek sztuki działania te będą kluczowe w kolejnych latach, pod warunkiem jednak, że zdołają wypracować wiarygodność jako materiały rzetelne, krytyczne, a nie promocyjne.

Potrzeba zwiększenia liczby miejsc udostępniających sztukę oraz umożliwiających jej tworzenie

Współczesne działania twórcze kiełkują i rozwijają się często w sposób nieoczywisty – nie tylko w miejscach do tego przeznaczonych, ale również tymczasowych, zaniedbanych, pozornie mało interesujących, a inspirujących artystów do tworzenia i wystawiania sztuki (np. przestrzenie poprzemysłowe, opustoszałe przestrzenie handlowe itp.).

Aby pole sztuki mogło się rozwijać, potrzebne jest wiele miejsc na „koncentrację" sztuki, w tym oficjalnych przestrzeni publicznych o różnym charakterze i różnej wielkości, a także niesformalizowanych, efemerycznych, reagujących natychmiast na współczesność, związanych z „alternatywnym" obiegiem. Mnogość i różnorodność miejsc dla sztuki tworzy warunki do spotkań i zderzeń artystów oraz budowania publiczności wokół ich działań. Kraków jako miasto sztuki potrzebuje dowodów na żywotność i wszechobecność nie tylko dziedzictwa sztuki, ale również współczesnego rozwoju. Nasycenie miasta wieloma różnymi miejscami poświęconymi sztuce zwiększa jej widoczność, żywotność obiegu i inspiracji oraz przyczynia się do wzmocnienia wizerunku Krakowa jako miasta sztuki. W wielu miastach świata koncentrację sektora sztuki projektuje się w odniesieniu do konkretnych dzielnic miasta, pustostanów, odzyskiwanych fragmentów miasta, dawnych doków portowych czy składów kolejowych. Można sobie także wyobrazić strukturę bardziej sieciową, w której sieć galerii i instytucji zostaje nałożona na miasto i jako taka jest widziana, promowana, mapowana i rozwijana.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Potrzebne jest ułatwienie w dystrybucji i adaptacji miejsc o potencjale dla obszaru sztuki. Takie miejsca zjawisk twórczych i efemerycznych mogą z czasem rozwinąć się w coś większego lub zaniknąć. Ważna jest możliwość ich kiełkowania, danie czasu i przyzwolenia na aktywność.

Potrzebne jest systemowe umożliwienie adaptacji i tymczasowego wykorzystania na potrzeby sztuki miejsc, przestrzeni, lokali niewykorzystanych trwale lub tymczasowo (np. obniżki czynszów, wsparcie w zaadaptowaniu miejsc na cele twórcze lub wystawiennicze, koordynacja działań z prywatnymi właścicielami, włączenie sztuki w plany działań rewitalizacyjnych).

Potrzebna jest agencja miejska albo interdyscyplinarny zespół wychwytujący potencjały rynku sztuki, działający na rzecz środowiska, niebędący zarazem interesariuszem w rozumieniu środowiska sztuki. W obszarze sztuki brakuje zespołu analogicznego do zespołu Miasta Literatury UNESCO, który obok programów własnych wspierałby i podsycał różnorodność programu Miasta Sztuki.

Potrzeba zabezpieczenia podstawowych spraw bytowych, by odblokować proces twórczy

Część artystów(-tek) w Krakowie, zwłaszcza młodych, zmaga się z trudnościami bytowymi, które stoją na przeszkodzie stałemu zaangażowaniu w twórczość, a w dłuższym okresie skłaniają niektóre osoby do zmiany zawodu lub wyjazdu z Krakowa. W Krakowie jest niewystarczająca liczba łatwo dostępnych miejsc pracy dla artystów(-tek), które pozwalałyby im na posiadanie „bezpiecznego" zaplecza związanego z twórczością – brakuje dostępnych dla nich pracowni twórczych, stypendiów, grantów na działania twórcze i projekty artystyczne. Dostępne stypendia i granty mają charakter niskobudżetowy i zazwyczaj jednorazowy.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Stabilny, dopracowany, zrozumiały dla beneficjentów, koordynowany we współpracy ze środowiskiem system wsparcia artystów(-tek) w zakresie

podstawowych potrzeb bytowych[26] umożliwi długofalowe działania twórcze, tak by przedstawiciele i przedstawicielki tej grupy zawodowej mogli skupić się na zasadniczej pracy, bez konieczności podejmowania prac dorywczych. Jednocześnie istotne są działania wspierające rozwój kompetencji biznesowej i przedsiębiorczości wśród twórców(-czyń), a także wsparcie dla wszelkich form reprezentacji środowiskowej: kolektywów, kooperatyw, spółdzielni, klastrów, a także klasycznie rozumianych organizacji pozarządowych.

Potrzeba uzupełnienia systemu edukacji formalnej w zakresie odbioru sztuki współczesnej

Edukacja artystyczna jest zaniedbana już na najniższych etapach edukacyjnych. W Europie średnia ilość godzin dla dzieci, od edukacji podstawowej do szkoły średniej, to jest średnio około 1500 godzin, w krajach najlepiej rozwiniętych to jest ponad 2000, a ile jest w Polsce? Proszę zgadnąć: 254 przez cały okres edukacji. Nie ma takiego państwa w Europie, które ma tak niską liczbę godzin przeznaczonych na kreację, na sztukę, na wyrażanie swoich emocji, na ćwiczenia manualne, na to wszystko, co związane ze sztuką. [wywiad 1]

Systemowe braki w zakresie funkcjonowania edukacji artystycznej w ramach programu placówek oświatowych przekładają się na słabość uczestnictwa w polu sztuki. Polski system oświatowy zapewnia rekordowo niską liczbę godzin lekcji przeznaczonych na sztukę, co przekłada się na niedostateczny poziom zainteresowania sztukami wizualnymi. Wykształceni i coraz liczniejsi odbiorcy i odbiorczynie są zaś warunkiem koniecznym dla rozwoju pola sztuki w Krakowie. Dlatego potrzebne są rozwiązania systemowe wspierające możliwość doświadczania sztuk wizualnych już od najmłodszych

[26] W tym aspekcie brakuje uregulowań prawnych pozwalających samorządom w Polsce na takie działania.

lat w ramach edukacji kulturowej i artystycznej oraz dzięki uczestnictwu w działaniach twórczych.

Wniosek/ Rekomendacja obszaru wsparcia

Uzupełnianie niedostatków krajowego systemu oświaty w zakresie edukacji na rzecz sztuki można wprowadzać poprzez sieć instytucji działających lokalnie oraz przez zwiększanie dostępności miejsc sztuki dla grup dzieci i młodzieży zorganizowanej (np. **stały program edukacyjny dla klas** nawiązujący do wymogów podstawy programowej, **system zachęt**, bonów, zniżek, kampanii miejskich skierowanych do placówek oświatowych). Innym sposobem jest aktywne działanie instytucji sztuki w szkołach, czyli oddziaływanie instytucji pola sztuki na terenie placówek oświatowych (**gościnne zajęcia prowadzone przez artystki, artystów, edukatorki i edukatorów sztuki w szkołach i przedszkolach**). W obecnych warunkach warto wprowadzić również działania i **zajęcia prowadzone zdalnie**, jako formę pośrednią, możliwą do realizacji w ramach lekcji (np. na lekcji wychowawczej). Formy zdalne zachęcałyby i przygotowywały do wizyty w miejscu prezentującym sztukę, lub ją zastępowały w razie niemożności zorganizowania wyjścia. Rozwiązaniem systemowym, które w długim okresie istotnie zwiększyłoby liczbę odbiorców sztuki, jest **włączenie sieci lokalnych instytucji kultury w dzielnicach** (bibliotek, domów i klubów kultury) do pozaformalnego systemu edukacji na rzecz sztuk wizualnych. Pojawił się też pomysł wykorzystania szkół na pracownie artystyczne i zatrudniania artystów(-tek) w roli edukatorów (-rek) sztuki.

Potrzeba umiędzynarodowienia Krakowa jako miasta sztuki

Totalne zwrócenie się w stronę lokalności to trochę pułapka. Bo jest coś pięknego w tym, że ludzie z najodleglejszych zakątków świata mogą spotkać się i natychmiast złapać kontakt i mieć dobrą rozmowę, bo fascynują się sztuką, która jakiś tam język tworzy, zrozumiały w bardzo wielu częściach świata. [wywiad 5]

Z uzyskanych danych wynika, że krakowskie pole sztuki cierpi na niedostatek kontaktów międzynarodowych – przepływu idei, inspiracji, poznawania różnych sposobów myślenia i działania twórczego. Brak rozwiniętych relacji międzynarodowych Krakowa w obszarze sztuki jest czynnikiem, który utrudnia pełniejsze wykorzystanie twórczego potencjału pola sztuki. Brak intensywnych kontaktów międzynarodowych osłabia widoczność Krakowa, odbiera mu unikalność i rozpoznawalność jako miasta sztuki poza granicami Polski. Kraków jest kosmopolityczny w tym sensie, w którym stanowi atrakcję turystyczną albo miejsce atrakcyjne do pracy w sektorze IT i biznesowym. Kraków pomimo oczywistych kapitałów nie wykorzystuje swojej przewagi konkurencyjnej w opowiadaniu siebie poprzez pryzmat środowiska sztuki, które samo w sobie jest kosmopolityczne i połączone ze sceną światową za sprawą rozmaitych sieci.

Potrzebne jest zatem zwiększenie otwartości Krakowa, czerpanie z lokalności przy jednoczesnym zwiększeniu przepływu osób, idei, kompetencji, tak by krakowskie idee i twórcy(-czynie) mogli wchodzić w interakcje ze światem sztuki – czerpać z niego i zaznaczać swoją obecność na międzynarodowych forach dyskusyjnych lub miejscach tworzenia i wystawiania sztuki.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Zwiększenie otwartości Krakowa i jego umiędzynarodowienie oznacza w praktyce **zwiększenie mobilności kadr, podmiotów działających w polu sztuki**. Wzrost mobilności, wymiany i przepływów profesjonalistów(-tek) z branży (kuratorów, artystek, studentów, wykładowczyń) pozwala być na czasie i tworzyć sztukę, która będzie zauważalna i dyskutowana poza Krakowem. Chodzi zatem o zwiększenie mobilności osób z Krakowa (wyjazdy studyjne, stypendia, wsparcie studiów kuratorskich i innych specjalistycznych form doskonalenia zawodowego), a także zapraszanie do Krakowa osób, które będą lokalne środowisko wzbogacać, wchodzić z nim w dyskusję. Postulowanym rozwiązaniem jest zwiększenie mobilności kadr w polu sztuki, tak by rozwijały się innowacje i kompetencje oraz nawiązywały relacje

między lokalnymi aktorami pola sztuki a ich partnerami na świecie. Zaleca się stworzenie programów rezydencjalnych, stypendiów pobytowych, cyklów wykładów i debat z udziałem ekspertów ze świata. Istotne, aby te działania były widoczne z pozycji miasta i kumulowały się w jednym miejscu, analogicznie do widzialności działań Miasta Literatury. Zaleca się także jasne dookreślenie oczekiwania wobec wybranej instytucji sztuki (np. Galerii Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki) w sprawie prowadzenia programu, który stwarzałby możliwość regularnego namysłu i uczestnictwa w pracach nad globalnym rozwojem sztuki współczesnej poprzez wymiany kuratorskie, interwencje artystyczne oraz wystawy międzynarodowe, także bardzo ambitne, nieustępujące działaniom najnowocześniejszych ośrodków sztuki współczesnej w Europie i na świecie.

Potrzeba stworzenia w Krakowie rynku sztuki o co najmniej krajowym zasięgu

Jeśli rynek się nie stworzy, to się nie stworzy, Miasto musi jak najbardziej walczyć o to, żeby przyciągnąć do miasta kolekcjonerów, bo kolekcjoner to jest człowiek, który ma bardzo wysmakowany gust i który zainwestował, pójdzie do dobrej restauracji turystycznej i kupi dzieło sztuki do swojej kolekcji. A jakby w ogóle zbierał, szukał, to byłoby znakomicie. [wywiad 2]

Można zaryzykować tezę, że słabość pola sztuki po stronie liczby jego odbiorców(-czyń) spoza „branży" (będąca wynikiem niewystarczającej edukacji w tym zakresie) przekłada się na słabość krakowskiego rynku – braku wystarczającej grupy nabywców, by można było mówić o rozwiniętym, dużym rynku sztuki. W praktyce ceny dzieł zaczynają się już od kilkuset złotych, więc jest to kwota dostępna, przy pewnej determinacji, dla wielu osób. Bariera finansowa nie wydaje się tak istotna jak bariery mentalne – brak „oswojenia", przygotowania do dokonania wyboru czy braku poczucia bezpieczeństwa wynikającego z obcowania z nieznanymi i nie zawsze spodziewanymi for-

mami ekspresji. Słabość krakowskiego rynku i mały zasięg ekosystemu finansowego sztuki w Krakowie powoduje odpływ artystów planujących karierę w tym sektorze lub chcących mieć istotny udział w świecie sztuki. Nie należy zatem rynku sztuki w Krakowie (zdolności i skłonności nabywczych) traktować jako osobnego zagadnienia, ale jako jeden z wielu aspektów pola, które mają na siebie wzajemnie wpływ (innymi słowy nie da się pobudzić rynku sztuki w Krakowie bez pobudzania całego pola sztuki). W długofalowej perspektywie istnienie rynku (masy krytycznej nabywców) ułatwia twórcom sprzedaż dzieł, a zatem zapewnia im warunki bytowe. Obecnie istnieje w Krakowie różnica między podmiotami w polu sztuki, które mają stałe zatrudnienie w instytucjach kultury lub oświaty, a freelancer(k)ami, którzy działania twórcze okupują ryzykiem i niepewnością warunków bytowych. Dlatego w długofalowej perspektywie istnieje potrzeba wzmocnienia rynku sztuki, który przełoży się na lepsze warunki działania artystów, a co za tym idzie, na zatrzymanie ich odpływu z Krakowa.

Inną koncepcją jest stworzenie w centrum kamienicy galeryjnej, która mieściłaby kilka podmiotów prezentujących różne rodzaje sztuki współczesnej, przy założeniu potencjału komercyjnego (osoba zainteresowana kupnem przechadza się między różnymi propozycjami i może podjąć decyzję w odniesieniu do dzieła sztuki, które do niego „trafi"). Świadomość istnienia takiego miejsca w ofercie turystycznej może także przyciągnąć zainteresowanych kupców z zagranicy.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Oprócz szeroko zakrojonych, systemowych i długofalowych działań edukacyjnych skierowanych do dzieci i dorosłych istnieje również druga ścieżka wzmacniania pola sztuki.

Jest nią przyciąganie uwagi osób, które są skłonne nabyć współczesne dzieła sztuki – kolekcjonerów(-rek) i inwestorów(-rek). Warto rozważyć stworzenie **osobnej specjalistycznej strategii na rzecz rozwoju rynku sztuki w Krakowie**, zawierającej kluczowe parametry (jakimi wskaźnikami ilościowymi

i jakościowymi sprawdzić oczekiwany stopień rozwoju rynku – skala podaży, deklarowana skłonność do zakupu, wolumen i wartość sprzedanych dzieł, napływ twórców, nabywców i pośredników z zewnątrz do Krakowa...). Wsparcie sprzedaży dzieł i przyciąganie nabywców to działania służące długookresowo wzmocnieniu krakowskiego rynku sztuki.

Potrzeba zatrzymania odpływu młodych osób z pola sztuki

Trochę nie ma tych takich platform dla młodych artystów. Ale nie w takim rozumieniu, że ktoś ma się nimi opiekować. Wszystko się sprowadza bardzo często do przestrzeni, żeby ludzie byli zdrowi, to muszą mieć przestrzeń, w której będą to zdrowie uprawiać albo regenerować. Jeżeli chcemy mieć artystów, no to oni też muszą mieć jakąś przestrzeń, w której tę sztukę będą mogli uprawiać. [wywiad 7]

Prawdziwi artyści robią sztukę po to, żeby z niej żyć, mieć sposób, by móc to wszystko napędzać, a nie po to, żeby tylko robić... Niewiele osób jest tak naprawdę w stanie czerpać korzyści finansowe z tego rynku sztuki. [wywiad 7]

Krakowskie pole sztuki cechuje się znaczną liczbą młodych ludzi, co wynika w dużym stopniu z istnienia uczelni, które kształcą w kierunkach artystycznych i projektowych. Jest wśród nich wielu „młodych zdolnych" – potencjalnych przyszłych artystów, artystek, kuratorek i kuratorów – jak również „młodych kompetentnych" – zdolnych do odbioru sztuki, wchodzenia z nią w interakcje i dyskutowania o niej, nawet jeśli obiorą w przyszłości zawody inne niż artystyczne.

Wielu tych młodych ludzi „znika" z pola po zakończeniu studiów. Wielu jest przyciąganych przez Warszawę, która oferuje konkurencyjne warunki zarobkowe oraz liczniejsze możliwości zaistnienia w stołecznym polu sztuki, większym od krakowskiego. Wielu z nich podejmuje pracę w agencjach kre-

atywnych, szeroko rozumianej reklamie, sektorze kreatywnym. Zatrzymanie ich odpływu wiąże się z uwzględnieniem ich podstawowych potrzeb – przestrzeni do działań twórczych (w tym wymiany inspiracji, dyskusji, spotkań), zaspokojenia potrzeb bytowych (poprzez rozwijanie rynku lub wsparcie finansowe), jak również potrzeby widoczności – możliwości prezentowania swoich dzieł. Pozostawiamy na boku motywacje osobiste, związane z potrzebą rozwoju czy zmiany, wskazujemy wyłącznie na najbardziej dojmujące i w chwili obecnej boleśnie niezaspokojone podstawowe potrzeby, decydujące o być albo nie być młodego artysty lub artystki, pozwalające im w ogóle zaistnieć na rynku sztuki.

Wniosek/ Rekomendacja obszaru wsparcia

Zatrzymywanie odpływu młodych wymaga tworzenia dogodnych warunków w trzech obszarach: dostępności przestrzeni spotkań i działań twórczych, zabezpieczenia bytowego oraz widoczności stworzonych dzieł.

Potrzeba utrzymania wielości i różnorodności aktorów pola sztuki

Różnorodność i duża liczebność podmiotów działających w polu sztuki to jego atut i warunek rozwoju. Ta cecha dotyczy również zarządzania organizacjami w polu sztuki. Przy wielości zadań i różnorodności podmiotów zdecentralizowany model działania odpowiada na potrzeby i specyfikę różnych środowisk tworzących pole. Kluczowy tu jest jednak założony strategicznie podział ról w polu (zob. tabela: Role pełnione przez podmioty w polu sztuki, s. 44), tak by każdy jego obszar był obsadzony przez aktywny podmiot z pola sztuki.

Przykładowo Bunkier Sztuki mógłby stać się instytucją w dużym stopniu odpowiedzialną za zwiększenie umiędzynarodowienia Krakowa np. poprzez system rezydencji i kontaktów pomiędzy artyst(k)ami krakowskimi a zagranicznymi, podczas gdy sąsiadujący z nim Pałac Sztuki wspierałby artystów(-tki), z tzw. środowiska krakowskiego.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Potrzebna jest długofalowa decentralizacja zarządzania w polu sztuki przy jednoczesnym ramowym określeniu przez wiodące instytucje kluczowych uzupełniających się ról i odbiorców działań, tak by najistotniejsze obszary pola były „zaopiekowane". Wymaga to opracowania konstrukcji pola sztuki i „podziału zadań" pomiędzy kluczowymi podmiotami. **Propozycją ze strony uczestników(-czek) diagnozy jest kohabitat jako miejsce współtworzone przez środowisko sztuki, które łączy funkcje związane z prowadzeniem debat i projektowaniem działań, działalność twórczą i funkcję prezentacji sztuki. Całościowo może być niezależnym klastrem działań dla sztuki.**

Potrzeba zwiększenia dostępnego wsparcia

Artyści i artystki kończący studia stają w obliczu trudności z wejściem na rynek i zachowaniem ciągłości działalności twórczej, która wymaga utrzymania pracowni i zapewnienia materiałów do pracy. Istnieje zatem potrzeba zwiększania dostępnych stypendiów, rezydencji i wsparcia w związku ze startem kariery i możliwością budowania relacji i kompetencji w polu sztuki.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Potrzeba dotyczy głównie początkujących artystów(-tek) w okresie do dziesięciu lat po zakończeniu studiów, a programy wsparcia (np. stypendia) mogą zadecydować o ich aktywności i pozostaniu w krakowskim polu sztuki. Wsparcie może przybrać kształt budżetu wspierającego pierwszą monograficzną wystawę, zachęty do wydawania pierwszych albumów dzieł, stypendium na przygotowanie wystawy, a także organizacji wystaw grup, roczników czy konkretnych pokoleń.

Pracownie twórcze – potrzeba zwiększenia przejrzystości i rotacyjności

Pracownie udostępnione artyst(k)om z zasobów miejskich budzą żywe dyskusje interesariuszy w polu sztuki. Wśród propozycji usprawnienia istniejącego systemu pojawiły się: zwiększenie rotacyjności korzystania z tego zasobu oraz większa przejrzystość w zakresie funkcjonowania programu (obecnie brakuje wiedzy o tym, jak pracownie są wykorzystywane, jaka jest logika ich udostępniania, jak ten zasób „pracuje" na rzecz pola sztuki). Jednocześnie zwracano uwagę na nierówne traktowanie artystów(-tek) – oferuje się im pracownie wymagające inwestycji i nakładów, bez wsparcia w ich remontach i przystosowaniu do funkcji pracowni. Zasób pracowni jest znaczny, ale nie mają do niego dostępu młodzi twórcy, ponieważ zainteresowanych lokalem jest kilkunastokrotnie więcej niż udostępnianych lokali. Co roku *de facto* uruchamianych jest od 10 do 20 adresów, w większości są to przestrzenie do gruntownego remontu. Według wielu respondentów(-tek) tajemnicą poliszynela jest fakt, że atrakcyjne przestrzenie są często zasiedziane, a nawet traktowane jako lokale mieszkalne przez część artystów(-tek).

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Należy wprowadzić nowe zapisy do regulaminu, aby zwiększyć adekwatność procesu do potrzeb, a ponadto prowadzić ewaluację wykorzystania tego zasobu. Pozostaje pytanie, czy jest możliwe udostępnianie rocznie przynajmniej kilkudziesięciu pracowni artystycznych oraz lepsze rozwiązanie tematu łączenia pracowni twórczej z mieszkaniem artysty[27]. Jeśli w zasobie jest mniej niż 200 lokali, jest to bardzo trudne. Zwiększenie rotacyjności spowoduje, że okres najmu się skróci i każdy artysta bądź artystka – chętni do

[27] Temat niestety bardzo trudny z powodu istnienia przepisów uniemożliwiających takie rozwiązania w ramach procedury udostępniania lokali na działalność twórczą.

udziału w programie – „otrzymają" bardzo krótkie okienko wsparcia w tym modelu. Wydaje się, że słabości tego programu są po prostu wynikiem słabości systemu komunalnego związanego z zasobami miasta dotyczącymi mieszkań i lokali użytkowych na działania społecznie istotne.

Potrzeba wzmocnienia widoczności sztuk wizualnych w Krakowie

Mimo tego, że sztuki wizualne stanowią żywotny element na krakowskiej mapie kultury, nie są one powszechnie wykorzystywane w narracjach na temat Krakowa ani w jego oficjalnej promocji. Często sięga się do starych tradycji wielkich malarzy XIX wieku: Matejki, Mehoffera, Kossaków, Wyspiańskiego. W mniejszym stopniu miasto eksponuje współczesną i różnorodną scenę artystyczną jako dowód na swoją kreatywność, nowoczesność, światowość. Stąd potrzeba wzmocnienia takich narracji i zwiększenia widoczności – zarówno **dziedzictwa** krakowskich artystów(-tek), jak i obecności nowej sztuki w przestrzeni publicznej. Dotyczy ona zagospodarowania dziedzictwa po uznanych artyst(k)ach, po środowiskach i grupach artystycznych – lepszego i ciekawszego wprowadzania ich do współczesnego obiegu, nie tylko w formie wystaw. Istnieje potrzeba zwiększenia wagi sztuk wizualnych i sztuki współczesnej w przestrzeni miasta oraz w przestrzeni komunikacyjnej. Zakłada to również poszerzenie współpracy z artyst(k)ami przy różnego typu działaniach, w których język sztuki, działalność twórcza, realizacja projektów sztuki zaangażowanej mogą wzmocnić rolę sztuki jako całego sektora.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Warto stworzyć system dokumentacji dziedzictwa krakowskich artystów, wraz z zabezpieczeniem na to środków (badania, dokumentacja, wsparcie w działaniach dotyczących spuścizny po zmarłych artystach i artystkach, pracownie historyczne), a także wypracować sposoby jego udostępniania

odbiorc(zyni)om (współczesne obiegi dziedzictwa). Kwestia udostępniania i widoczności nowej sztuki może być rozwiązana po części przez zaangażowanie artystów(-tek) współczesnych do różnorodnych działań miejskich oraz projektowanie wspólnie z nimi przestrzeni publicznych.

Potrzeba rozwinięcia metodyki uczenia kontaktu ze sztuką współczesną

Wyżej wymieniona potrzeba dotyczy zarówno osób dorosłych (andragogika), jak i dzieci (pedagogika). Działania andragogiczne i pedagogiczne mają prowadzić do ułatwienia odbioru, oswojenia, zaangażowania się w kontakt ze sztuką współczesną. Nieistotność pedagogiki w zakresie sztuki współczesnej w polu szeroko rozumianej edukacji i kultury, niedobór specjalistów(-tek) oraz zainteresowania ze strony placówek oświatowych utrudniają partycypację w ofercie sztuk wizualnych w Krakowie.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia
Rozwiązaniem może być wprowadzenie programu edukacji metodycznej z zakresu sztuki współczesnej dla kierowników(-czek) i instruktorów(-rek) w lokalnych instytucjach kultury oraz dla nauczycieli(-lek) lokalnych instytucji kultury. Dzięki temu kadry kulturalno-oświatowe będą lepiej przygotowane do uczestnictwa i zachęcania innych do udziału w obszarze sztuki współczesnej.

Potrzeba rozszerzenia pola sztuki o dzielnice peryferyjne Krakowa

Zwiększenie masy krytycznej odbiorców(-czyń) sztuki w Krakowie wymaga wyjścia z działaniami twórczymi i edukacyjnymi poza centrum miasta i włączenia do współpracy lokalnych placówek oświatowych i kulturalnych, jak również lepszego projektowania peryferyjnych dzielnic w kontekście

przestrzeni publicznych, miejsc spotkań, lokalnych centrów aktywności społecznej. Przykładem może być „stara" Nowa Huta, czyli dzielnica, w której tego typu miejsc jest dużo, co przekłada się na standard życia, dostępność usług, obecność sztuki współczesnej w życiu mieszkanek i mieszkańców.

Wniosek / Rekomendacja obszaru wsparcia

Potencjalni odbiorcy(-czynie) mieszkają we wszystkich dzielnicach, więc długofalowy program edukacji dla sztuki w dzielnicach poza centrum poszerzyłby pole sztuki. Mógłby być realizowany w partnerstwach wiodących dużych instytucji ulokowanych centralnie z lokalnymi podmiotami (szkołami, klubami kultury, bibliotekami). Platformą dla tego typu działań mógłby być rozwijany Program Edukacji Kulturowej dla Krakowa.

Nota metodologiczna

KLUCZ KODOWY DO ANALIZY DANYCH ZASTANYCH

Narzędzie zostało użyte w analizie następujących typów danych zastanych:

- dokumentów i opracowań UMK związanych z obszarem sztuk wizualnych;
- raportów i publikacji odnoszących się do obszaru sztuki.

Lista materiałów zastanych przeznaczonych do analizy:

- *Kondycja sztuk wizualnych. Percepcja i społeczny obieg sztuki współczesnej w Polsce*, Question Mark Biuro Badań Społecznych, [b.m.] 2016;
- *Wizualne niewidzialne. Sztuki wizualne w Polsce – stan, rola i znaczenie*, Marek Krajewski (IS UAM), Filip Schmidt, Warszawa 2017;
- *Artysta – zawodowiec. Raport z badania*, Fundacja Kultura Miejsca, Warszawa 2018;
- *Widok publiczny*, red. Aleksandra Jach, Kraków 2016;
- Program Rozwoju Kultury w Krakowie;
- *Krakowska kultura w czasie epidemii COVID-19. Opracowanie wyników badania*;

- dokumenty odnoszące się programów i zadań UMK oraz inne opracowania związane z realizacją zadań w obszarze sztuk wizualnych.

Wszystkie powyższe materiały zostaną wprowadzone do jednej bazy (**baza analizy dokumentów zastanych**), a ich kluczowe fragmenty opracowane z wykorzystaniem klucza kodowego obejmującego następujące kody:

- rekomendacje i pomysły na działania, usprawnienia, zmiany;
- SWOT – mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia dla obszaru sztuk wizualnych;
- rola miasta w rozwoju obszaru sztuk wizualnych;
- obszary sztuki wizualnej nieobecne, trudne, wymagające wsparcia, luki w systemie;
- procedury i zarządzanie zadaniami – zagadnienia do analizy;
- dobre praktyki – Kraków;
- dobre praktyki – spoza Krakowa;
- status i rola sztuk wizualnych dla miasta w kontekście ekonomii, dobrostanu, jakości życia;
- artyści i artystki:
  - status i kondycja (zarobki, praca, przychody, status społeczny),
  - kompetencje związane z poruszaniem się po polu sztuki,
  - potrzeby i oczekiwania,

- relacje z innymi aktorami,
- wewnętrzne podziały i zróżnicowanie,
- działania artystów i artystek w kontekście społecznym i publicznym (interwencje, edukacja, animacja, działania sąsiedzkie, w przestrzeni publicznej);

inni aktorzy w polu sztuki:

- kuratorzy i kuratorki,
- edukatorzy i edukatorki,
- menedżerowie i menedżerki,
- urzędnicy i urzędniczki,
- decydenci i decydentki,
- odbiorcy i odbiorczynie;

miejsca:

- pracownie artystyczne,
- galerie,
- kohabitaty i inne wspólnotowe „pracownie”,
- publiczne instytucje kultury,
- przestrzeń publiczna,
- inne;

środowiska i grupy w obszarze sztuk wizualnych (podział obszaru na dyscypliny, grupy, środowiska, profesje; zróżnicowanie wewnętrzne);

działania i przedsięwzięcia (praktyki w polu sztuki, powiązania z innymi sektorami, zasoby i wsparcie).

Wspomagająco klucz kodowy zostanie wykorzystany do opracowania transkrypcji warsztatów partycypacyjno-diagnostycznych oraz wywiadów eksperckich **(baza analizy wywiadów i warsztatów)**. Obie bazy zostaną wykorzystane w procesie analizy.

Dodatkowo powstanie **zestawienie podmiotów i aktorów** aktywnych w obszarze sztuk wizualnych w Krakowie, które w ciągu ostatnich dwóch lat w jakikolwiek sposób współpracowały z UMK (dotacje, partnerstwo, wspólne projekty, stypendia, umowy itp.).

SCENARIUSZ WARSZTATÓW PARTYCYPACYJNO-DIAGNOSTYCZNYCH (ONLINE)

Zostały przeprowadzone **trzy spotkania o charakterze warsztatów partycypacyjno-diagnostycznych** z przedstawicielami i przedstawicielkami obszaru sztuk wizualnych zgrupowanymi w ramach Komisji ds. Zapobiegania Nędzy i Rozpaczy, funkcjonującej w ramach Krakowskiego Salonu Sztuki:

Komisja jest głosem i reprezentacją środowiska artystycznego pracującego nad stworzeniem długofalowej strategii dla polityki kulturalnej miasta w dziedzinie sztuk wizualnych. W skład komisji wejdą osoby reprezentujące różne środowiska aktywne w polu sztuk wizualnych w Krakowie, różne generacje i różne zawody[28].

W Komisji zasiada jedenaście osób: artyści i artystki, kuratorzy i kuratorki, menedżerowie i menedżerki związane z obszarem sztuk wizualnych w Krakowie.

Po ustaleniach z przedstawicielką komisji, panią Magdaleną Kownacką, warsztaty partycypacyjno-diagnostyczne zostały poświęcone następującej tematyce:

[28] Za: http://krakowskisalonsztuki.pl/cele-i-zadania/.

Interesuje nas [tj. komisję] *opracowanie szczegółowej propozycji rozwiązań dla polityki kulturalnej i strategii działań dla pola sztuk wizualnych ze szczególnym naciskiem na współpracę i wsparcie oddolnych inicjatyw.*

Propozycje opracowania dotyczą w szczególności:

- *stworzenia w przestrzeni miasta kolonii artystów/ kohabitatu, czyli przestrzeni oddanych/ wynajętych na preferencyjnych warunkach na pracownie, galerie oraz biura dla organizacji pozarządowych – opracowanie sposobu organizacji, finansowania i podstaw prawnych funkcjonowania* [temat kluczowy];

- *opracowanie propozycji zmian legislacyjnych umożliwiających przyznawanie stypendiów socjalnych oraz dotacji podmiotowych dla podmiotów aktywnych w polu sztuk wizualnych w Krakowie* [temat został uznany za dodatkowy, możliwy do poruszenia, jeśli wystarczy czasu];

- *stworzenie modelu transparentnego, przyjaznego i wydolnego programu udostępniania lokali mieszkalnych, pracowni i lokali usługowych dla podmiotów z pola sztuk wizualnych na preferencyjnych warunkach* [temat kluczowy];

- *wspieranie dobrych praktyk w polityce kulturalnej miasta, w tym konsultacji ze środowiskiem sztuk wizualnych uwzględniających oddolne inicjatywy i niezależnych twórców i twórczynie* [temat został uznany za dodatkowy, możliwy do poruszenia, jeśli wystarczy czasu][29].

W związku z formatem działań i modelem działań komisji warsztaty zostały poprowadzone w formie moderowanej dyskusji w taki sposób, aby zebrać

[29] Zagadnienia przedstawione w mailu od osoby koordynującej prace Zespołu pn. Komisja ds. Nędzy i Rozpaczy, w którym przedstawione zostały kluczowe obszary zainteresowania członków i członkiń tego zespołu.

informacje związane z następującymi zagadnieniami odnoszącymi się do uzgodnionych tematów:

- **Funkcje** danego programu/ działania/ mechanizmu wsparcia – do czego ma się on przyczynić, jakie rezultaty są możliwe do osiągnięcia?
- **Dostępność** danego programu/ działania/ mechanizmu wsparcia – kto może z niego skorzystać, jakie są potrzeby, ilu jest potencjalnych beneficjentów(-tek), jakie powinny być warunki dostępności?
- **Finansowanie** danego programu/ działania/ mechanizmu wsparcia – jaki powinien być mechanizm finansowania lub współfinansowania z funduszy publicznych?
- **Zarządzanie** danym programem/ działaniem/ mechanizmem wsparcia – jaki powinien być nadzór administracyjny, jak merytorycznie zarządzać, kim są interesariusze i na czym ma polegać ich współudział w zarządzaniu?
- **Kontekst** danego programu/ działania/ mechanizmu wsparcia – powiązania i relacje z innymi kwestiami istotnymi dla rozwoju obszaru sztuk wizualnych i możliwości działania artystów(-tek) w Krakowie.
- Proponowane **modele** danego programu/ działania/ mechanizmu wsparcia – propozycje dobrych praktyk, mechanizmów, modeli, które mogłyby zostać wykorzystane.

SCENARIUSZ WYWIADÓW EKSPERCKICH

Zgodnie z przyjętymi założeniami w ramach realizacji diagnozy zostało przeprowadzonych **13 wywiadów eksperckich** z przedstawicielkami i przedsta-

wicielami obszaru sztuk wizualnych zgodnie z ustaloną z Zamawiającym listą preferowanych osób.

Klucz doboru osób był następujący:

- artystki i artyści;
- kuratorki i kuratorzy;
- krytycy i krytyczki;
- menedżerowie i menedżerki;
- edukatorzy i edukatorki (w tym przedstawiciele akademii).

W tym gronie znalazły się osoby reprezentujące sektor publiczny, prywatny i pozarządowy oraz osoby niezależne zajmujące się działalnością w obszarze sztuk wizualnych; rozmówcy w różnym wieku, a także związani z Krakowem na stałe i ci, którzy przebywają tu czasowo lub którzy wyjechali na stałe.

Dobór osób był celowy, związany z pełnieniem istotnych funkcji dla obszaru sztuk wizualnych w roli autorytetu, koordynatora, koordynatorki, organizatora lub organizatorki działań, eksperta lub ekspertki w danej dziedzinie.

W związku z doborem respondentów zaproponowano, aby narzędzie miało charakter wytycznych do rozmowy i mogło być elastycznie dostosowane do obszaru aktywności i odpowiedzialności danej osoby.

Zagadnienia i kwestie do poruszenia w trakcie wywiadu:

- opis zaangażowania respondenta(-tki) w obszarze sztuk wizualnych, prowadzonej działalności, zakresu odpowiedzialności, kluczowych modeli i mechanizmów własnego działania;

- diagnoza pola sztuki w Krakowie – jaki jest jego status, kondycja, granice, możliwości rozwoju, problemy i wyzwania;
- odniesienie pola sztuki w Krakowie do szerszych ram pola sztuki w Polsce/ Europie; mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia dla Krakowa;
- opis pozycji miasta w obszarze sztuk wizualnych – jak jest rola poszczególnych aktorów miejskich, co jest siłą i słabością tego systemu;
- działalność artystów(-tek) w obszarze sztuk wizualnych – liderzy/ liderki, kondycja artysty/ artystki, zawód artyst(k)a, podziały środowiskowe, modele działania i widoczności, obserwowane zmiany i trendy;
- jakie miejsca i jakie działania/ wydarzenia tworzą sieć kluczową dla rozwoju sztuk wizualnych w Krakowie? Co stanowi o ich wadze?;
- rozwój i profesjonalizacja obszaru sztuk wizualnych w Krakowie – jakich działań, zasobów, wsparcia potrzeba?;
- które obszary związane ze sztukami wizualnymi są porzucone, niedostatecznie zaopiekowane, pozostają nierozpoznane jako prorozwojowe, a mogą stanowić o sile Krakowa?

ZAŁĄCZNIK:

Program dla Sztuki – wytyczne, rekomendacje, projekty i zadania do realizacji

Zasada podstawowa: wszelkie działania realizowane w ramach Programu dla Sztuki będą miały szansę powodzenia pod jednym zasadniczym warunkiem – muszą być realizowane przez osoby, które znają i rozumieją skomplikowany system zależności cechujący środowisko pola sztuki w Krakowie. Poniżej przedstawiono pakiet pomysłów do rozwinięcia, jednak nie warto ich wdrażać, jeśli nie znajdą się właściwe osoby, przygotowane do ich koordynacji i będące w życzliwym kontakcie ze środowiskiem.

REKOMENDACJE OBSZARÓW STRATEGICZNYCH DLA ROZWOJU POLA SZTUKI W KRAKOWIE

Przygotowanie pełnego programu musi polegać na opracowaniu konkretnych celów strategicznych zgodnych z metodologią SMART, wedle której każdy cel jest:

- skonkretyzowany (*specific*);
- mierzalny (*measurable*);

- osiągalny (*achievable*);
- istotny (*relevant*);
- określony w czasie (*time bound*).

Ponieważ metodologia niniejszej diagnozy nie pozwalała na opracowanie tego typu celów (zbierano pomysły, idee, komentarze i opinie tylko od interesariuszy i interesariuszek zewnętrznych, bez możliwości sprawdzenia i przetestowania ich w kontekście zasobów i priorytetów interesariuszy i interesariuszek wewnętrznych), **proponujemy obszary strategiczne pomocne w opracowaniu celów strategicznych**. Przy ich opracowywaniu warto wziąć pod uwagę to, jakie zasoby (kadrowe, finansowe) będą możliwe do wykorzystania w związku z wdrażaniem niniejszego programu.

Umiędzynarodowienie Krakowa (Kraków w obiegu)
Obszar strategiczny odnoszący się do zwiększenia mobilności aktorów z krakowskiego pola sztuki w obiegach międzynarodowych, przyciągania do Krakowa aktorów z międzynarodowego pola sztuki (ferment, dynamizm, innowacje, trendy), do marketingu i promocji Krakowa w międzynarodowych obiegach sztuki, a także organizacji wydarzeń wpisujących się w międzynarodowy kalendarz wydarzeń w obszarze sztuk wizualnych.

Edukacja dla sztuki
Obszar strategiczny odnoszący się do prowadzenia działań edukacyjnych dla dorosłych, do rozwoju publiczności w instytucjach sztuki, prowadzenia działań w zakresie edukacji artystycznej i kulturowej przez instytucje kultury, placówki oświatowe i organizacje pozarządowe oraz do rozwoju niezależnych i nieprofesjonalnych obiegów sztuki.

Przestrzenie dla sztuki (konkretne fizyczne miejsca do tworzenia, prezentacji, klastrowania i sieciowania)

Obszar strategiczny odnoszący się do zwiększania liczby fizycznych miejsc dostępnych dla podmiotów i aktorów w obszarze sztuki (pracownie artystyczne, galerie i miejsca prezentacji sztuki, pracownie twórcze i warsztatowe, magazyny, klastry, instytucje i organizacje dla sztuki). Mogą to być zarówno miejsca stałe, jak i czasowe, przestrzenie publiczne, budynki lub lokale. Zadanie może polegać na zwiększaniu zasobów miasta dostępnych dla sztuki oraz koordynacji działań polegających na „kojarzeniu" innych właścicieli przestrzeni z sektorem sztuki.

Wsparcie artystów (w tym „na start")

Obszar strategiczny odnoszący się do rozwoju właściwego ekosystemu finansowego i bytowego dla artystów(-tek) i twórców(-czyń). Działania mogą obejmować wspieranie rozwoju rynku sztuki, granty na działania w obszarze sztuki, stypendia, rezydencje i nagrody, bezpośredni zakup dzieł do kolekcji publicznych, wsparcie bytowe i socjalne dla osób w potrzebie, działania szkoleniowe i inne wspierające rozwój kompetencji i relacji w obszarze sztuki.

Widoczność sztuki (wirtualna/ medialna oraz realna przestrzeń publiczna, w której miasto i sektor widzą nawzajem swoją aktywność, poddają ją krytyce i rozmowie)

Obszar strategiczny odnoszący się do poszerzenia widoczności (a tym samym wagi) sztuki wizualnej w mieście. Działania mogą dotyczyć rozwoju krytyki i informacji w mediach, obecności sztuki nowoczesnej w przestrzeni publicznej, organizacji wydarzeń i festiwali w obszarze sztuki wizualnej, zapraszania artystów(-tek) do różnego typu projektów o interdyscyplinarnym charakterze – urbanistycznych, społecznych, kulturalnych i innych, jak również obejmować działania konsultacyjne i partycypacyjne dotyczące sieciowania i budowania partnerstwa dla sztuki.

Kolekcje, zbiory, dziedzictwo – ochrona dziedzictwa „gwiazd" oraz środowiska krakowskiego

Obszar strategiczny odnoszący się do ochrony dziedzictwa sztuk wizualnych w Krakowie oraz kreowania współczesnych obiegów dziedzictwa – jego znaczenia i relacji dla współczesnej twórczości. Mogą to być działania odnoszące się do dokumentacji i zabezpieczenia spuścizny krakowskich artystów, muzealizacji i budowania kolekcji dotyczących najważniejszych fenomenów, artystów z Krakowa, prowadzenia badań i ekspertyz odnoszących się do obszaru sztuk wizualnych.

POLE SZTUKI – KLUCZOWE MECHANIZMY (ROLE) WARUNKUJĄCE ROZWÓJ POLA SZTUKI, A WYMAGAJĄCE UWAGI

Przy organizacji działań rozwojowych i projektowaniu narzędzi wykonawczych do Programu dla Sztuki **należy brać pod uwagę mechanizmy warunkujące „praktyki kulturowe", modele interakcji, wzorce działań w polu sztuki.** Ich uwzględnienie pozwoli na lepsze programowanie działań i lepsze relacje z interesariusz(k)ami programu, którzy jako grupa aktorów/podmiotów mają własne, i w pewnym zakresie dość unikalne, spojrzenie na relacje z Miastem, decydent(k)ami, urzędni(cz)kami, procedurami. Ma to związek z tym, że współcześni artyści i artystki (oczywiście nie wszyscy) bardzo mocno odwołują się do koncepcji awangardy, a więc cechuje ich pionierstwo, zdystansowane podejście do sztuki zastanej, niechęć do kanonów wytworzonych w przeszłości, częste teoretyzowanie na temat podejmowanych działań (wchodzenie w spór jako zasada), traktowanie sztuki jako prekursora i animatora społecznego postępu[30].

[30] Por. Zygmunt Bauman, *Ponowoczesność, czyli o niemożliwości awangardy*, w: *Awangarda w perspektywie postmodernizmu*, red. Grzegorz Dziamski,Poznań 1996.

Dlatego warto brać pod uwagę następujące mechanizmy, których zdaniem respondentów i respondentek brakuje w działaniach Miasta:

- Zderzanie (jako mechanizm w polu sztuki) – **naturalna rola „kolizji" środowisk, artystów i artystek**, protestów, mechanizmy rozmowy o mieście z wykorzystaniem narzędzi sztuki i prowokacji.

- Zderzenie wizji artystycznych oraz postaw wobec procesów społecznych jest mechanizmem koniecznym w polu sztuki współczesnej. Stworzenie przestrzeni dla sporu jest niezbędne, by sztuka była napędem rozwoju, a nie wyłącznie ozdobą miasta i estetycznym dodatkiem do życia.

- Dyskusja między artyst(k)ami i sztuka krytyczna, dodatkowo zaangażowana w sprawy istotne dla mieszkańców i mieszkanek, jest magnesem przyciągającym do Krakowa.

- Spór artystyczny stanowi dla miasta promocję, ale wymaga zaufania wobec środowiska, nie może to być spór przez Miasto kontrolowany, traktowany instrumentalnie.

- Publiczność sztuki współczesnej, aby móc w niej uczestniczyć, **potrzebuje krytyki i mediacji**. Teksty krytyczne powinny być dostępne i widoczne – potrzeba mediów, które będą platformą dla tej krytyki i mediacji. Przy czym krytyka ta będzie tam na pierwszym planie, a nie w roli dodatku na ostatniej stronie. Bez takiego autonomicznego, niezależnego obiegu sztuka nie ma narzędzi do autorefleksji i tworzenia relacji z zaangażowaną publicznością.

- **Znacząca rola kuratorów i kuratorek** – z punktu widzenia publiczności ważne jest tworzenie wystaw angażujących uwagę odbiorców i odbiorczyń poprzez odniesienie do ważnych społecznie kwestii oraz

otwieranie Krakowa na sztukę światową (wychodzenie poza lokalny obieg). Z punktu widzenia potrzeb środowiska artystycznego – ważny jest eksport krakowskiej sztuki. Do tego niezbędne są kompetencje związane z kuratorowaniem, które Miasto może pomóc rozwijać (wyjazdy, rezydencje kuratorskie, studia kuratorskie).

Sztuka wymaga mediatorów i edukatorek. **Potrzebni są łącznicy i łączniczki między publicznością a dziełem oraz między środowiskiem pola sztuki a Miastem**. Tymi łączni(cz)kami mogą być sami artyści i artystki (krytycy, kuratorki), którzy wejdą w nowe role. Mogą to też być osoby, które zdobędą nowe umiejętności (nauczycielki, instruktorzy, urzędniczki). Edukacja dla sztuki prowadzona w szkołach, domach kultury, bibliotekach powinna mieć systemowy charakter i nie dotyczyć wyłącznie dzieci w systemie szkolnym. Ważna jest edukacja przekraczająca stadium „znajomości dzieł sztuki", przygotowująca do krytycznego, refleksyjnego myślenia; to edukacja w zakresie twórczości i kreatywności jest sednem tych działań.

Sztuka w przestrzeni publicznej powinna nawiązywać do ważnych dla miasta wyzwań, kwestii przyciągających uwagę, a jednocześnie gromadzić ludzi we wspólnotach. Ma zadania miastotwórcze i wspólnototwórcze.

Brakuje agencji miejskiej, która scalałaby rozmaite środowiska sztuki, bezinteresownej i parasolowej dla sektora sztuki, na wzór KMLU.

Istotne są niezależne prezentacje sztuki (ważne jest istnienie przestrzeni „niezależnych" i organicznych – nie tylko autorskie galerie z mocnym wątkiem kuratorskim). Tego typu miejsca wymagają wsparcia Miasta lub instytucji gotowych oddać miejsce niezależnym twórc(zyni)om.

- **Należy oddać przestrzeń miejską artyst(k)om na działania efemeryczne, reagujące na zjawiska**. Jako alternatywne dla wystaw planowanych i „zamrożonych" w czasie. Miasto musi być odważne w wyszukiwaniu potencjałów związanych z uruchamianiem języka sztuki.

PROJEKTY, PROGRAMY I ZADANIA, W RAMACH KTÓRYCH MOŻE BYĆ REALIZOWANE WSPARCIE DLA POLA SZTUKI W KRAKOWIE (POMYSŁY Z WYWIADÓW)

Poniżej przedstawiamy listę wstępnych zadań, projektów i przedsięwzięć, które mogą wejść w skład Programu dla Sztuki, uporządkowanych według trzech typów interwencji: (1) nowe zadanie – zadanie do ewentualnego opracowania i wdrożenia; (2) rozwój istniejącego zadania – kontynuacja, ewolucja, ewaluacja zadania; (3) uporządkowanie istniejącego zadania – zadanie ważne, realizowane, do którego duża część respondentów się odwoływała, ale wymagające analizy lub rekonstrukcji.

Nowe zadania

- **Klaster** galeryjny w dostępnym miejscu zorientowany na rynek sztuki, oferujący kolekcjonerom wsparcie w zakupach, będący wizytówką Krakowa i wspierający rozwój finansowego ekosystemu dla sztuk wizualnych w mieście.

- **Kohabitat** jako niezależne, wspierane przez Miasto centrum działań dla sztuk wizualnych, w którym dostępna będzie przestrzeń galeryjna, pracownie artystyczne, sale warsztatowe, miejsce dla inicjatyw i projektów związanych ze sztukami wizualnymi w Krakowie, punkt informacyjny dla artystów, miejsce wydarzeń środowiskowych.

Pracownie historyczne – program polegający na przekształceniu wybranych pracowni wybitnych twórców, o wybitnych walorach dziedzictwa, w miejsca przeznaczone do edukacji, na rezydencje bądź pewnego typu muzea, ale funkcjonujące w żywym obiegu, dostępne do wykorzystania, z zachowaniem dziedzictwa, np. pod opieką ZPAP.

Najem lokali na działalność artystyczną i animacyjną w obszarze sztuki – działania strategiczne jako program wsparcia w zakresie przeznaczania różnego typu lokali dla podmiotów i twórców z przeznaczeniem na działania w obszarze sztuki. Biuro odpowiedzialne za wyszukiwanie, przygotowywanie riderów technicznych i wzorów umów, wsparcie w kojarzeniu właścicieli z sektorem sztuki, ewaluację działań. Mogą to być lokale z zasobów miejskich, które „czekają" na inwestora, lub te, na które czasowo brak chętnych bądź są przestrzenią działań efemerycznych. Łatwość znalezienia takich lokali będzie zagwarantowana dzięki czytelnemu systemowi informacji cyfrowej.

Program dla sztuki w szkołach – program działań dodatkowych w szkołach w Krakowie ukierunkowany na stworzenie nowego modelu aktywności związanych ze sztuką dla uczniów szkół podstawowych; system współpracy szkół z Miastem. Poprzez umieszczanie pracowni w szkołach wdrożenie poszerzonego programu działań artystycznych i związanych z edukacją dla sztuki. Szkoła może być miejscem spotkania z artystą i dziełem: artyści gotowi na to spotkanie otrzymują wsparcie metodologiczne (pedagogiczne) oraz wynagrodzenie lub miejsce pracy (pracownie w szkołach).

System informacji o sztuce i kulturze w przestrzeni publicznej – sztuka współczesna jako cenny zasób powinna mieć w przestrzeni miasta swoje, niedzielone z innymi treściami, nośniki. Powinny one same stanowić obiekty sztuki. Bez znaków promujących na pierwszym planie,

niezależne od firm zajmujących się reklamą – nośniki te mogą być dumą miasta.

Program dla rzeźby w przestrzeni publicznej – programowanie długofalowych i interwencyjnych działań w przestrzeni publicznej jako czynnika miastotwórczego, wspólnototwórczego, działania w obszarze *site-specific*, kierujące uwagę na projektowanie przestrzeni publicznej, kreację dobrych miejsc na spotkania (parki, czwarta przyroda, tereny zdegradowane, skwery, ulice, podwórka, osiedla).

Festiwal Sztuk Wizualnych – opracowanie wydarzenia łączącego potencjał pola sztuki w Krakowie ze wzmocnieniem widoczności sztuki w mieście; wpisanie się w międzynarodowy kalendarz wydarzeń w obszarze sztuki. Bardzo duże wyzwanie związane z kwestią poprawienia pozycji Krakowa na europejskiej mapie sztuki oraz bardzo dobrym przyjęciem koncepcji zamkniętego festiwalu ArtBoom.

Program kolekcji osieroconych i dokumentacji sztuki współczesnej – wypracowanie w porozumieniu ze ZPAP działania polegającego na strategicznym i doraźnym wspieraniu działań odnoszących się do spuścizny po zmarłych artyst(k)ach, do dokumentacji działań w obszarze sztuki współczesnej, do „szybkiej" oceny wagi danej kolekcji czy archiwum dla pola sztuki. Obecnie brak rozwiązań wspierających osoby i podmioty, których misją jest zabezpieczenie, dokumentacja, badanie dorobku krakowskich artystów i artystek.

Utworzenie **roboczego zespołu ds. sztuk wizualnych** w strukturach UMK dla lepszej koordynacji działań z udziałem reprezentantów KBF (Partnerstwo dla Sztuki), MOCAK-u, Bunkra Sztuki, Muzeum Fotografii i Nowohuckiego Centrum Kultury; współpraca tego zespołu z Komitetem ds. Przeciwdziałania Nędzy i Rozpaczy (Salon Sztuki).

- Bardziej **klarowna informacja o wsparciu UMK dla obszaru sztuk wizualnych** – wyszczególnienie sztuk wizualnych jako obszaru wsparcia i działań – np. poprzez odrębną stronę lub podstronę (wzorem może być portal Kraków Miasto Literatury).

Rozwój zadania

- Kontynuacja formatu **Salonu Sztuki** jako inspirującej platformy debaty o sztuce współczesnej w Krakowie (nagroda, wystawa, ważny, choć specyficzny format debaty o sztuce); możliwość poszerzenia działań poprzez opracowanie szerszego programu dla sztuki na podstawie zasobów i potencjału KBF.

- **Kontynuacja wsparcia Związku Polskich Artystów Plastyków** jako kluczowego środowiskowego stowarzyszenia artystów i artystek (Dom Plastyków i Galeria Pryzmat, wsparcie funduszu pomocowego dla artystów i artystek, program dla osieroconych pracowni i kolekcji/ archiwów).

- **Kontynuacja wsparcia wydarzeń** w obszarze sztuki: Międzynarodowe Triennale Grafiki, Cracow Art Week „Krakers", Miesiąc Fotografii w Krakowie – te trzy wydarzenia całościowo zostały uznane za duży potencjał rozwoju pola sztuki w Krakowie (inne wydarzenia mogły nie zostać wspomniane z racji doboru respondentów do wywiadów).

- **Mecenat – Galerie** – kontynuacja zadania, powiększenie i szersze udostępnienie funduszu na działania galerii i bardziej efemerycznych miejsc prezentacji sztuki na wzór programu dla kin studyjnych i księgarni.

Uporządkowanie zadania

- **Mecenat – Pracownie artystyczne** – zwiększenie rotacji pracowni i poszerzenie wolumenu dostępnych lokali wraz z nowym mechanizmem przydzielania pracowni (większa niezależność komisji, inny mechanizm przygotowania podania o pracownię wraz z załącznikami o dorobku, dostęp do funduszu remontowego; inna ścieżka w wypadku pracowni na start, inna dla uznanych artystów i artystek).

- **Rezydencje w obszarze sztuk wizualnych** – zbudowanie schematu wsparcia rezydencji artystycznych dla osób z Krakowa i dla osób przyjeżdżających do Krakowa. Ważne, aby rezydencje były dostępne dla artystów, kuratorek, badaczy i menedżerek związanych z polem sztuki. Skoordynowanie prac sieci instytucji i organizacji sztuki zapewniających program rezydencjonalny Krakowa, wsparcie finansowe poprzez dołączenie do różnego typu inicjatyw i programów stypendialnych/rezydencjonalnych w obszarze sztuki.

- **Stypendia i Nagrody Miasta Krakowa** – dopracowanie oferty, aby mogły być one przyznawane różnym osobom aktywnym w obszarze sztuk wizualnych – potrzebne są stypendia twórcze, menedżerskie, kuratorskie, dziennikarskie i historycznosztuczne. Wraz z programem stypendialnym dla młodych twórców i twórczyń potrzebne są działania facylitacyjne i tutoring, aby powiększyć zakres oddziaływania stypendiów na rozwój obszaru sztuki. Miasto może poszukać partnerów strategicznych w tworzeniu programu stypendialnego.

- **Potrzeba silnej nagrody w dziedzinie sztuki w Krakowie** – z rozbiciem na dziedziny, w tym nagrody dla debiutantów i debiutantek, analogicznie do Nagrody Conrada.

EWALUACJA ODDZIAŁYWANIA PROGRAMU DLA SZTUKI – PROPOZYCJE DO ANALIZY WSKAŹNIKÓW SUKCESU PROGRAMU

Jeśli obszar sztuki będzie właściwie (i strategicznie) wspierany, możliwe jest osiąganie bardzo ważnych i oczekiwanych przez Miasto rezultatów. Z dokumentów Miasta wynika, że duże znaczenie mają perspektywa kulturotwórcza (zwiększenie partycypacji i uczestnictwa w kulturze) oraz rozwój ekonomicznego ekosystemu kultury, czyli poszerzanie „bazy" ekonomicznej dla obiegów kultury.

Na podstawie wypowiedzi respondentów i przeglądu literatury warto wskazać, jakie oddziaływanie jest kluczowe i w jakim kontekście warto prowadzić ewaluację wdrażania Programu dla Sztuki.

- Czy Kraków ma dobrze rozwijający się rynek sztuki (galerie, marszandzi, kuratorzy, kupcy, sprzedaż dzieł, modele sprzedaży, mecenat prywatny i biznesowy)?

- Czy następuje zmiana pozycji sztuki z „dekoracji" na narzędzie komunikacji społecznej? Czy obszar sztuki rozwija się jako przestrzeń myślenia o mieście i jego rozwoju, czy sztuka to realne narzędzie, jakim Miasto dysponuje, do komunikowania się w obliczu wyzwań i problemów?

- Czy w Krakowie rozwijają się przemysły kreatywne, rośnie potencjał miejsc pracy w sektorze kreatywnym? Czy powstają nowe silne podmioty? Czy publicznie wspierany obszar sztuk wizualnych jest ważnym partnerem i źródłem zasobów dla sektora kreatywnego?

- Czy obszar sztuki wspiera procesy rewitalizacji miasta? Czy Miasto monitoruje proces gentryfikacji dzielnic Krakowa i ma pomysł na rozwój

dzielnic? Czy sztuki wizualne współtworzą przestrzeń publiczną miasta, czy sztuka jest czynnikiem miastotwórczym?

Czy poprawia się widoczność Krakowa w międzynarodowych obiegach sztuki, czy można uznać, że Kraków „odnalazł" swoją rolę i specyfikę, czytelną poza jego granicami?

Czy „zespół kontrolny" partnerujący Miastu (np. Salon Sztuki) dobrze ocenia rozwój „ściółki" i „bulgotu" – inicjatyw oddolnych, możliwości rozwoju dla młodych artystów? Czy powstają nowe miejsca w żywym obiegu sztuki?

Czy powiększa się grupa odbiorców sztuk wizualnych w Krakowie? Czy rozwija się edukacja kulturowa i artystyczna czerpiąca z zasobów sztuk wizualnych? Czy powstaje więcej innowacji, inspirujących programów/projektów w tym obszarze? Czy placówki oświatowe oferują kontakt ze sztuką na wysokim poziomie?

Spis treści

WSTĘP — 3

Obszar sztuk wizualnych – punkt wyjścia — 5

Program dla Sztuki — 11

Program Rozwoju Kultury do roku 2030 i program Kultura Odporna — 12

Raporty i opracowania odnoszące się do sztuk wizualnych — 16

Inwentaryzacja programów i mechanizmów wsparcia dla sztuk wizualnych realizowanych przez UMK i jego agendy (na lata 2019 i 2020) — 19

Inwentaryzacja kluczowych zasobów UMK sztuki wizualnej, w uzgodnieniu z kluczowymi interesariuszami profesjonalizacji i ewaluacji obszaru sztuk wizualnych — 23

Kluczowe wnioski związane z funkcjonowaniem obszaru sztuk wizualnych — 24

Główne kierunki zmian w obszarze wsparcia sztuk wizualnych w Krakowie — 27

Analiza SWOT obszaru sztuk wizualnych w Krakowie — 31

Struktura pola — 33

Zestawienie podmiotów, fenomenów, wydarzeń, miejsc i przestrzeni w obszarze sztuki w Krakowie — 33

Powiązania i struktura obszaru sztuk wizualnych — 41

Role podmiotów działających W polu sztuki — 43

Metafory pola sztuki w Krakowie — 45

Potencjały i zasoby — 50

Braki, potrzeby, oczekiwania, rekomendacje — 63

Nota metodologiczna — 85

Klucz kodowy do analizy danych zastanych — 85

Scenariusz warsztatów partycypacyjno-diagnostycznych (online) — 88

Scenariusz wywiadów eksperckich — 90

ZAŁĄCZNIK: **Program dla Sztuki – wytyczne, rekomendacje, projekty i zadania do realizacji** — 93

Rekomendacje obszarów strategicznych dla rozwoju pola sztuki w Krakowie — 93

Pole sztuki – kluczowe mechanizmy (role) warunkujące rozwój pola sztuki, a wymagające uwagi — 96

Projekty, programy i zadania, w ramach których może być realizowane wsparcie dla pola sztuki w Krakowie (pomysły z wywiadów) — 99

Ewaluacja oddziaływania Programu dla Sztuki – propozycje do analizy wskaźników sukcesu programu — 104

Diagnoza obszaru sztuki w Krakowie
Kraków 2021

Wydawca:
Małopolski Instytut Kultury w Krakowie
30-233 Kraków, ul. 28 Lipca 1943 17c
tel.: (12) 422 18 84, www.mik.krakow.pl
Dyrektorka: Joanna Orlik

Koordynacja projektu: Piotr Knaś

Realizacja badań terenowych i analiz:
Joanna Orlik, Piotr Knaś, Sebastian Wacięga,
Anna Miodyńska
Współpraca: Aleksandra Wielek

Autorzy i autorki:
Anna Miodyńska, Piotr Knaś, Sebastian Wacięga

Redakcja merytoryczna: Joanna Orlik, Piotr Knaś
Redakcja: Aleksandra Kleczka
Korekta: Natalia Biegańska
Projekt okładki: Magdalena Kozak
Układ typograficzny serii: Maciej Grochot
Skład i łamanie: Anna Papiernik

ISBN wydania online 978-83-61406-59-4

Publikacja wydana na zlecenie Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Miasta Krakowa

Kraków

małopolski instytut kultury MIK INSTYTUCJA KULTURY WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

MAŁOPOLSKA

ISBN wydania online 978-83-61406-59-4

wydawnictwo mik

